

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová práce

Mgr. Lucie Pekárková

Pohádkové náměty v české literární tvorbě pro dospělé v
první polovině 20. století

Olomouc 2019

Vedoucí práce: Mgr. Daniel Jakubíček Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedeníh pramenů a literatury.

V Olomouci dne 23.4.2019

Podpis:

Poděkování

Děkuji Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, konzultace a poskytnuté rady.

Dále děkuji svému partnerovi za trpělivost a podporu v nejtěžších chvílích.

Obsah

Úvod	6
1 Vymezení pojmu pohádka.....	8
1.1 Definice pohádky	8
1.2 Pohádkové motivy	10
1.2.1 Pohádkové postavy	12
2 Pohádka z pohledu psychologie	15
2.1 Dospělí čtenář a pohádky	15
2.2 Přínos pohádek pro čtenáře bez ohledu na věk	16
3 Pronikání pohádky do literatury	21
4 Vhled do literatury 1. poloviny 20. století	24
5 Panorama autorů užívající pohádkové motivy	28
5.1 Eduard Bass	28
5.1.1 Pražské a jiné historie	29
5.1.2 Malá skleněná gilotinka	31
5.1.3 Klapzubova jedenáctka	32
5.2 Karel Čapek	35
5.2.1 Krakatit	36
5.3 Vladimír Neff	40
5.3.1 Poslední drožkář	40
5.3.2 Vyhnání z ráje	42
5.4 Karel Poláček	43
5.4.1 Kouzelná šunka	44

5.5	Vladislav Vančura	45
5.5.1	Amazonský proud	46
5.5.2	Dlouhý, Široký, Bystrozraký	47
5.5.3	Tři řeky	49
5.6	Jan Weiss	51
5.6.1	Dům o tisíci patrech	52
5.6.2	Přišel z hor	53
6	Analýza motivu – pohádkových postav v jednotlivých prózách	55
6.1	Hrdina	55
6.2	Princezna	56
6.3	Vodník	58
6.4	Čert	60
6.5	Kouzelný dědeček (pomocník, dárce)	61
	Závěr	64
	Použitá literatura	65
	Primární	65
	Sekundární	66

Úvod

Překládaná diplomová práce se zabývá užíváním pohádkových motivů v české próze 1. poloviny 20. století určené pro dospělé čtenáře. Pohádka je žánrem, který je živý dodnes a stále více nabývá na popularitě. Její odkazy je možné nalézt v literární dílech snad ve všech obdobích literární historie. Pohádka odkazuje na ústní lidovou tradici, která je podstatným východiskem pro literární tvorbu. Pohádka je jistě zajímavý fenomén, který je blízký i dospělým čtenářům, a proto jejích motivů užívají autoři ve svých dílech, i když nejsou určeny pro děti, nýbrž pro dospělé.

V této diplomové práci jsem se rozhodla nezaobírat se všemi pohádkovými motivy, jelikož jich je celá řada, ale budu analyzovat pouze vybrané pohádkové postavy ve zvolených prozaických dílech, ve kterých je inspirace pohádkou natolik signifikantní, že ji nelze přehlédnout.

V první kapitole je definován pojem pohádky z několika úhlů, její znaky jako literárního žánru, jazykovými prostředky apod. Dále bude upřesněn termín pohádkový motiv nejprve obecně, posléze jen z hlediska pohádkových postav.

Druhá kapitola poskytne pohled na pohádku jiný než literární, a to z pohledu psychologie. Snaží se odpovědět na otázku, proč je pohádka důležitá nejen pro dětského, ale i pro dospělého čtenáře.

Třetí kapitola osvětlí skutečnost, že pohádkové motivy nejsou otázkou jen literatury moderní, ale její odkazy najdeme v literatuře o mnoho starší a neopouští ji ani v literatuře současné.

Obsahem čtvrté kapitoly je souhrn událostí jak společenských i literárních, které ovlivnily vývoj české literatury v 1. polovině 20. století. Pro toto období jsou příznačné obrovské změny zapříčiněné nejen dvěma světovými válkami, ale také rozvojem mnoha moderních literárních směrů. To všechno mělo za následek obrovský „boom“ literární tvorby.

Nejdelší, pátou, kapitolou je představení autorů a literárních děl, ve kterých pohádkové motivy rezonují nejvýznamněji. Některé díla nejsou pro čtenáře příliš

známá, a proto je důležité se s nimi seznámit a také s motivy, jaké autory vedly k jejich sepsání.

Poslední kapitola se zabývá interpretací konkrétních pohádkových postav, které se objevují ve vybraných literárních dílech. Součástí je i srovnání, jak se od sebe jednotlivá pojetí liší, jak se liší od svých pohádkových předloh.

1 Vymezení pojmu pohádka

Život každého člověka je pohádka napsaná Boží rukou.

H. CH. Andersen

Pohádka pro každého z nás není pojmem neznámým, ale naše představy se pod ním skrývají zcela odlišné. Pro dospělé znamenají návraty do dětství, kdy se zatajeným dechem poslouchali maminčino vyprávění a čekali, zda princ přemůže sedmihlavou saň a zabije draka. K dětství pohádky zcela neodmyslitelně patří. A nejen k dětství. Provází člověka celý život, i když v je nachází v četbě jen v náznacích. Ale stále má pro něj nepopiratelný význam.

1.1 Definice pohádky

Pojem pohádka je všeobecně známým, přesto v literatuře nalezneme definici celou řadu. *Každá na ni nahlíží z úhlu, která je pro daný vědní obor příznačný. Pro potřeby této diplomové práce bude tento termín popsán z pohledu nejen literárního, ale také pedagogického a psychologického, který je zvláště významný.*

Primárně je na pohádku potřeba nahlížet z hlediska literární vědy, protože se stejně jako román, fejeton či sonet řadí mezi literární žánry, i přesto, že se jedná o pojem velmi široký, který je nutné dále specifikovat. Nejstručnější definici uvádí Encyklopedie literárních žánrů – „*zábavný, zpravidla prozaický žánr folklorního původu s fantastickým příběhem.*“¹ Dušan Karpatský v Malém labyrintu literatury se k specifičnosti žánru pohádky vyjadřuje obšírněji: „*Pohádka je žánr lidové slovesnosti, prozaický výpravový žánr se smyšleným dějem a hlavním hrdinou, který představuje dobro, moudrost, poctivost, chytrost i sílu a další kladné lidské vlastnosti a ideály. Hrdina prochází těžkými zkouškami, ve kterých vždy zvítězí, a*

¹ MOCNÁ, Dagmar a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*, 2004, s. 472.

*nakonec ho čeká odměna. Pohádky se dělí na fantastické, kouzelné, legendární, novelistické a umělé.*²

Pohádka, ve starší literatuře také báchorka, „*podává objektivní realitu jako nadpřirozenou s naivní samozřejmostí, jako by vše bylo skutečné; přes svoji fiktivnost tak zpravidla postihuje některé základní lidské touhy, etické normy a obecné životní pravdy.*“³ Těžiště celého příběhu se nalézá v napětí ze sledu konkrétně popsanych problémů, se kterými se hrdina setkává a které úspěšně překonává.

Pohádka je tedy většinou krátký epický příběh napsaný v próze. Jedná se o žánr esteticky velmi kvalitní. „*Vstřebala do sebe dědictví mýtů a rituálů, pradávného prolnutí lidské rozumové aktivity, fantazie i magie a ve své žánrové paměti uchovala moudrost, životní zkušenost, étos, vtip i umění slova nejrůznějších etnik a národů světa.*“⁴ Původ pohádek nalezneme v lidové slovesnosti a jeho předávání z jedné generace na druhou. Významnou roli zde hraje fantazie a ve větší či menší míře smyšlený děj. „*Pohádka je záměrná a poetická fikce. Nikdy se nevydává za skutečnost. Čím tedy pohádka upoutává, jestliže zobrazení skutečnosti není jejím cílem? Především přitahuje neobyčejností svého podání. Odklon od skutečnosti, výmysl sám o sobě snad přináší zvláštní požitok. V pohádkách-smyšlenkách je skutečnost záměrně obrácena naruby, a právě v tom je, z hlediska lidu, všechn její půvab.*“⁵

Pohádka je žánr, který užívá stereotypní syžety a náměty – zejména se jedná o boj zla a dobra, které zpravidla vítězí, objevují se zde také nadpřirozené bytosti a kouzelná místa. Jejich děj se většinou na určitém místě i v neurčitým čase. „*Skoro všechny pohádky mají společnou jednu vlastnost: zvláštní odlehlost. Bylo jednou, za devaterými horami a řekami; byla jednou jedna země, kde se to stalo; byl jednou jeden kupec, lovec, bráhman nebo hrdina, a ten se vydal na dalekou cestu přes*

² KARPATSKÝ, Dušan a KUDĚLKA, Viktor. *Malý labyrint literatury*, 2001, s. 425.

³ VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*, 1984, s. 281.

⁴ VAŘEJKOVÁ, Věra. *Česká autorská pohádka*, 1998, s. 3.

⁵ PROPP, Vladimír Jakovlevič a ŠMAHELOVÁ, Hana, ed. *Morfologie pohádky a jiné studie*, 2008, s. 261.

*černé moře nebo ohnivé řeky, a teprve tam, na druhém konci světa nebo v jiném světě, se odehrává pohádkový děj.*⁶

Pro pohádku jako takovou hraje roli mimo jiné také jazykový a geografický kontext. Češi si pod pojmem pohádka představují většinou klasické syžety, které nalezneme u Erbena či Němcové, s typicky českým prostředím a postavami. Ale například v anglicky mluvících zemích přistupují k pojmu *fairy tale*⁷ s odlišným výkladem.⁸

Za další znak pohádky můžeme považovat to, že nejde příliš hluboko do detailu, místo, čas i charaktery postav jsou popsány jen rámcově a často jen z jednoho, pro danou pohádku potřebného, hlediska. Pro svůj záměr užívá osvědčených modelů i frází.⁹ *„Proto se obezřelí teoretikové raději nepokoušejí o definici pohádky a spokojují se, jako činí von der Leyen, popisem jejich velmi různých znaků, jako je složitý sled a splývání motivů, směr hry a vážnosti, snu a skutečnosti, děsu a humoru, vypravovatelská pohoda, epické zákony stupňování a opakování, záliba v odbočkách, sklon k pravdivosti a paradoxii, častá libost v moralizování a tak dále. Ostatně pohádka nemá přesných hranic: splývá s pověstí, mýtem, bajkou, povídkou i anekdotou.*¹⁰

1.2 Pohádkové motivy

V pohádkách, jak již bylo řečeno, je možné najít ustálené okruhy motivů, které každý čtenář zná a které identifikuje i mimo pohádkový žánr a které nesou pohádkovou symboliku.

„Mezi klasické pohádkové motivy náleží kouzelný předmět (živá voda, létající koberec, sedmimilové boty, atd.), zaklínadlo, zdánlivě neřešitelný úkol, vstup do jiného světa (podzemí, peklo, prostor za zrcadlem). Motivы postav jsou často nadpřirozené (sudičky, jezinky), antropomorfizované (zvířata či přírodní

⁶ ČAPEK, Karel. *Marsyas, čili, Na okraj literatury: 1919-1931*, 1971, s. 98.

⁷ Podle Oxford English Dictionary - vyprávění o fairies (kouzelné víly) či neuvěřitelný či neskutečný příběh.

⁸ TOLKIEN, J. R. R. *Netvoři a kritikové a jiné eseje*, 2006, s. 132.

⁹ VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*, 1984, s. 281.

¹⁰ ČAPEK, Karel. *Marsyas, čili, Na okraj literatury: 1919-1931*, 1971, s. 80.

jevy jako např. zlatá rybka, krkavci – příroda je aktivní složkou i vyprávění, neživé předměty jako cínový vojáček, abstrakce typu Smrt, Život), groteskně zkrešené (obr, trpaslík), plošné bez psychologie (maminka posílá Karkulku do lesa, ač tam jsou vlci), nápadně typizované konstantním znakem a rolí (Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Otesánek, Pyšná princezna), apod. Rozvržené bývají v duchu rovnováhy protikladů na kladné a záporné, škůdce a ochránce či pomocníky.“¹¹ Pohádkových motivů nalezneme ale v pohádkách mnohem více.

Samotná kompozice nabývá hodnoty pohádkového motivu. Pohádka obvykle začíná jistou výchozí situací – představením hrdiny, jeho rodiny a nastolením problému, který je potřeba vyřešit. Hrdina se vydává na cestu, během níž musí překonat obtížné překážky či splnit úkoly, z počátku nepřekonatelné, ale nakonec se mu to s pomocí dalších postav podaří. Tato cesta hlavně zaznamenává jeho vývoj jako osobnosti – poznává svět i sám sebe. Celý příběh musí skončit šťastně nebo alespoň smířlivě. Součástí příběhu jsou i ustálené formule, které pomáhají čtenáři identifikovat, že se opravdu jedná o pohádku. Zejména se jedná o úvodní a závěrečné větné celky. O úvodních byla řeč již výše, závěrečné potvrzují happy-end a vracejí čtenáře do reality a tako v průběhu příběhu se setkáme s frázemi typu „kde se vzal, tu se vzal“, „princeznu a půl království“ apod.¹²

Pohádka by nebyla pohádkou, kdyby v ní nevyskytovaly typické pohádkové postavy představující dobro a zlo. Pohádkové postavy nemají mnohvrstevné charaktery – nejsou zároveň dobré a špatné jako jsou všichni skuteční lidé, ale jsou jednoznačně rozpoznatelné.¹³ Osoby v pohádkách jsou buď zpravidla naprosto dobré, nebo naprosto zlé. Pohádky pracují ještě s dalšími kontrastními dvojicemi. Staví proti sobě lásku a nenávisť, pravdu a lež, krásu a ošklivost, život a smrt, aby ještě více umocnily kladné a pozitivní hodnoty.

Hlavním nositelem mravních zásad je hlavní hrdina, který prochází řadou zkoušek. Rozeznáváme jich několik tipů – od zloděje, který ukazuje svou

¹¹ MOCNÁ, Dagmar a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*, 2004, s. 473.

¹² Např. A jestli nezemřeli, žijí dodnes. A zazvonil zvonec a pohádka je konec.

¹³ BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*, 2000, s. 13.

vychytralost, přes urozené prince po českého hloupého Honzu, který bojuje za spravedlnost proti křivdě a zlu.¹⁴ Zajímavé je, že se ženské postavy staví ve většině klasických pohádek do pasivní role a jen očekávají své vysvobození či pomoc od jiné postavy. Za výjimku by bylo možné považovat například Popelku či Červenou Karkulku, ale ani ty nejsou velkými hrdinkami, protože ani jedna se sama nevzepře svému osudu, ale obě čekají, co se stane. Jedné pomůže myslivec, který vlka zabije, a druhé pomohou holubi a kouzelné oříšky, příp. víla kmotřička.

Mezi další pohádkové motivy můžeme zařadit také symbolické počty. Nejčastěji se setkáváme s číslovkou tři, která má skrytou náboženskou symboliku. Dalším číslem, které se v pohádkách často vyskytuje je číslo sedm. Dále hlavním hrdinům pomáhají kouzelné předměty – prsteny, živá a mrtvá voda, jablka nebo kouzelné proutky a spousta dalších předmětů.

Vzhledem k tomu, že se tato diplomová práce v následujících kapitolách bude zabývat zejména analýzou jen z hlediska pohádkových postav jako jednoho z pohádkových motivů, je důležité si tento motiv představit podrobněji.

1.2.1 Pohádkové postavy

V pohádce každá z hlavních postav má charakteristické vlastnosti a často i schematizovanou podobu. V lidové pohádce se často stává, že nemají ani jméno a jsou charakterizováni podle svého zaměstnání (např. švec) či sociálního statusu (např. chudý syn). Ovšem v moderním (literárním) pojetí již postavy dostávají svá jména, která je více polidšťují a zařazují do běžného světa, i když nejsou pro samotný děj příběhu důležitá.¹⁵

Podle Proppovy analýzy pohádek¹⁶ mají pohádky jednotnou výstavbu, která se odvíjí od okruhů jednání zainteresovaných postav, které patří do základních

¹⁴ STAŇKOVÁ, L. *Pohádky a jejich vliv na psychický vývoj dítěte*, 2011, s. 9.

¹⁵ OTČENÁŠEK, Jaroslav. *Antropologie narativity - problematika české pohádky*, 2012, s. 71.

¹⁶ PROPP, Vladimír Jakovlevič a ŠMAHELOVÁ, Hana, ed. *Morfologie pohádky a jiné studie*, 2008.

typů – hlavní hrdina, škůdce, nepravý škůdce, dárce, nepravý dárce, pomocník, nepravý pomocník, princezna a její rodiče, odesílatel, vedlejší postavy.¹⁷

Hrdina je ústředním hybatelem děje, který rozehrává celý příběh. Čelí překážkám, které mu do cesty staví škůdce či jiné průvodní okolnosti (nedostatek, úkol apod.). „*Věčný pohádkový motiv čirého hrdiny (který ostatně přešel i do románů a historiografie) vyjadřuje jenom odvěký podiv k heroismu, nýbrž i odvěkou potlačenou potřebu býti obdivovaným a nepřemožitelným vítězem.*“¹⁸

Na opačném břehu proti hrdinovi stojí škůdce tedy tzv. záporák, který se snaží hrdinovi co nejvíce znesnadňovat jeho snažení. V pohádkách takto vystupují draci, černokněžníci, lidojedi a další postavy určené k páchání zla. „*Pohádky mají svou zvláštní čistotnost i ve zlu - černokněžník nečiní úklady pro to, aby nahrabal mnoho peněz a koupil si velkostatek či co, nýbrž pěstuje zlo samoúčelně a téměř z principu. Tento princip zla můžeme chápat jako pohádkovou variantu metafyzické víry v zlé bohy, d'ábly a podobné personifikace záporu.*“¹⁹

Dárce se snaží svým způsobem obohatit hrdinu – dává mu předmět, radu. V některých případech se jedná o protislužbu za vykonané hrdinovo dobrodiní. Spolu s dárce hrdinovi pomáhá ještě pomocník, který s ním spolupracuje hlavně fyzicky a nebojí se za něj položit i vlastní život. Nepraví dárce a pomocníci se naopak snaží veškerému snažení uškodit.²⁰

Často jedinou ženskou postavou je princezna, která spíše zastává pasivní roli – pokorně čeká na hrdinu až bude vysvobozena ze spárů obludy, kletby, mlčenlivosti, smutku a dalších trápení. „*Vyskytuje-li se v tolika pohádkách princezna, která má býti vysvobozena z moci draka nebo zlé bytosti; která má býti obveselena, je-li smutná, nebo pokořena, je-li pyšná, má i tato obecná představa svůj zdroj v obecném životě nikoliv jenom princezen, nýbrž nás všech, mužů i žen. Především ten latentní hrdina v nás má právo na svou princeznu; což není každý*

¹⁷ OTČENÁŠEK, Jaroslav. *Antropologie narativity - problematika české pohádky*. 2012, s. 77.

¹⁸ ČAPEK, Karel. *Marsyas, čili, Na okraj literatury: 1919-1931*. 1971, s. 119.

¹⁹ Tamtéž s. 120.

²⁰ OTČENÁŠEK, Jaroslav. *Antropologie narativity - problematika české pohádky*. 2012, s. 75.

*z nás hoden lásky princezny?*²¹ Existují i aktivní ženské hrdinky pohádek, ale ty například Karel Čapek nazývá popelkami. Jsou to postavy, které mají jakési znevýhodnění a které překonávají sociální bariéru, získávají lásku prince a po svatbě se stávají princeznami.

Také se můžeme setkat s nadpřirozenými postavami nebo strašidly. V českém kontextu se jedná zejména o vodníka (hastrmana), dobrého či zlého ducha vody, který se často umí převtělit do různých zvířat a stále mu kape ze šosu voda. Další velmi oblíbenými postavami jsou čerti, kteří mají každého hříšníka odnést do pekla a vždy soudí spravedlivě. V lesním prostředí se setkáváme s bludičkami, které vábí pocestné do močálů, čarodějnice vařící roztodivné lektvary a hejkala, který svými skřeky straší lidi.

²¹ ČAPEK, Karel. *Marsyas, čili, Na okraj literatury: 1919-1931*. 1971, s. 119.

2 Pohádka z pohledu psychologie

V pohádkách, které jsme slýchával v dětství, spočívá hlubší význam než v pravdě, kterou učí život.

F. Schiller

V odborné literatuře, která se zabývá pohádkou najdeme pohled na toto téma z hlediska dětské duše a potřeby pohádky pro její náležitý vývoj: „*Pohádka je především útvar uměleckého slova a byla složena k vyprávění, k tomu, aby obraznost slova vyvolávala skryté obrazy imaginace, držící v dětské psychice, v mysli posluchače. Ani film, ani gramofonová deska nebo divadelní představení klasických pohádek v sobě neobsahují ony zcela zásadní psychologické vazby, které vznikají vyprávěním a nasloucháním, ano šťastné chvíle spolubytí, během nichž mezi slovem dospělého vypravěče a představivostí dítěte se napíná neviditelná šňůrka vzájemnosti, na kterou vyprávění navléká jemné korálky slov.*“²² Je to dáno zejména tím, že dnes se pohádky píšou zejména pro děti. Ale jsou pohádky opravdu jenom pro děti? Co přináší jim a je možné, že mají přínos i pro nedětského čtenáře? Není chybou nechat tento literární žánr jen dětem, když může přinést mnoho i dospělým?

2.1 Dospělí čtenář a pohádky

Na to, zda pohádky jsou četbou výhradně pro děti či by je měli číst i dospělí, není lehká odpověď. Dnešní pohled se spíše kloní k názoru, že pohádky by lidé měli přenechat dětem, ale najdou se i tací, kteří mají opačný názor: „*Pohádkové příběhy byly v moderním vzdělaném světě odkázány do „dětského pokoje“, stejně jako je tam přemístěn otlučený nebo staromódní nábytek, a to především proto, že dospělí je už nechtějí a nevdají jim, když se s nimi špatně zachází...Děti jako určitá třída – ač je v ni spojuje jen nezkušenost – nemají pohádky ani raději, ani jim nerozumějí lépe než dospělí, a stejně jako pohádky mají rády i spoustu jiných věcí.*

²² ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*, 1990, s.6.

Jsou malé, rostou a obyčejně mají velkou chuť k jídlu, takže jim pohádky z pravidla šmakují. Ve skutečnosti však jenom některé děti a někteří dospělí mají pro pohádky zvláštní smysl.“²³

Dospělí, ale také stále nacházejí potěšení z četby pohádkových příběhu, i když v pozmeněné formě. Po světě pohádek, na které dnešní racionální svět pohlíží jako na něco nereálného, dětsky – vybájeného, většina z nás vědomě i nevědomě touží. Svědčí o tom, že „nejúspěšnější knihou po Bibli, jsou příběhy Harryho Pottera., které dosáhly téměř půl miliardy výtisků. A mezi dalšími pěti „superbestsellery“ se nacházejí tři, které lze zařadit mezi pohádky či moderní mýty – Malý princ, Pán prstenů a Hobit.²⁴ V dnešním přetechnizovaném a přehnaně racionálním světě nabízí únik do jiných světů, i když třeba v jiné formě než jsou klasické pohádky známé z dětství. Jejich přínos není ale zanedbatelný. „*Pokud jsou napsány dovedně, bude prvořadou hodnotou pohádkových příběhů ta hodnota, kterou sdílejí s ostatními literárními formami. Pohádky také nabízejí – ve zvláštní míře či zvláštním způsobě – následující veličiny – fantazii, obnovu, únik a útěchu, tedy takové věci, které děti zpravidla potřebují méně než dospělí.*“²⁵

2.2 Přínos pohádek pro čtenáře bez ohledu na věk

„Nejhlubší význam pohádky je pro každého jiný a není stejný ani pro téhož člověka v různých okamžicích jeho života, jak už to platí pro každé velké umění. Z téže pohádky si dítě bude brát různé významy podle potřeb a zájmů dané chvíle. Bude-li mít příležitost, vrátí se ke stejné pohádce, jakmile bude připraveno staré významy rozšířit nebo je nahradit novými.“²⁶

Pohádka je kus vnitřní symbolicky skryté skutečnosti, která znovu ožívá v každém vyprávění a přirozeně čtenáře vybízí k interpretaci.²⁷ Existuje mnoho teorií, jak pohádky interpretovat. Například podle psychoanalytického modelu

²³ TOLKIEN, J. R. R. *Netvoří a kritikové a jiné eseje*, 2006, s. 150.

²⁴ BÍLÝ, Jan. *Co se stalo s Popelkou po svatbě: dvanáct konstelací pohádek a mýtů pro pokročilé dospělé*, 2012, s. 10.

²⁵ TOLKIEN, J. R. R. *Netvoří a kritikové a jiné eseje*, 2006, s. 157.

²⁶ BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*, 2000, s. 16.

²⁷ FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*, 2008, s. 8.

lidské osobnosti Karla Gustava Junga pohádky v sobě skrývají důležitá sdělení pro vědomou, předvědomou a nevědomou mysl, ať funguje v daném okamžiku na jakékoli úrovni.²⁸

Mezi pohádkami na celém světě existují společné motivy, tzv. archetypy. Jedná se o tzv. pravzorce v lidském chování.²⁹ V tomto ohledu můžeme pohádky chápat jako nejčistší a nejjednodušší výraz kolektivně nevědomých psychických procesů. Zobrazují archetypy v jejich nejjednodušší, nejhutnější a nejpřesnější podobě³⁰ a vypovídají o kulturních vzorcích napříč lidskou historií, kterou současně spoluutvářejí. Typickým rysem je pro ně symbolická logická logika a také to, že je čtenář může interpretovat z různých hledisek.³¹

Tím, že pohádky zobrazují všeobecné lidské problémy se obracejí k pučícímu Já, podněcují jeho rozvoj a přitom ulevují předvědomým a nevědomým tlakům. „*Děj příběh dodává těmto pudovým tlakům přesvědčivou důvěryhodnost a podobu a současně ukazuje, jak je uspokojit.*“³² V případě, že si člověk některé dilema nechce připouštět, její řešení odsune do nevědomí, a pohádka mu poskytne prostor, jak si tyto situace může odžít na poli fantazie bez ohledu na okolní svět. Aby se jedinec vyrovnal s tím, co se odehrává v jeho nevědomí, musí pochopit, co se děje v jeho vědomé bytosti, tedy zvládnutí „*psychologických problémů růstu, tj. překonání narcistických zklamání, oidipských dilemat, sourozenecké žárlivosti, ...získat pocit vlastní jedinečnosti, vlastní ceny a smyslu pro morální závazky.*“³³

Hlubinně psychologicky orientovaní autoři zdůrazňují také podobnost neskutečných událostí v pohádkách se sny a sněním dospělých – splněná přání, vyřazení všech protivníků, zničení nepřátel – a usuzují, že je tento žánr přitažlivý mimo jiné tím, že vyjadřuje i to, čemu se přirozeně bráníme v přístupu do vědomí.

²⁸ BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*, 2000, s. 9.

²⁹ Představují archaickou vrstvu vědomí, resp. kolektivní nevědomí - společné vzorce chápání skutečnosti, které vypovídají o psychickém fungování obrazivosti u všech příslušníků lidského druhu.

³⁰ FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*, 2008, s. 15.

³¹ STEIN, Murray, ed. a CORBETT, Lionel, ed. *Příběhy duše: moderní jungiánský výklad pohádek*, 2007, s. 69.

³² BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*, 2000, s. 10.

³³ Tamtéž s. 10.

Oproti snu, který není možné ovládat a jejich „konec“ nemusí být vždy šťastný či vůbec nějaký, pohádky vyjadřují tato přání přímo a tím nabízí úlevu od všech tlaků, navrhuji řešení problémů, a dokonce i slibují, že bude „šťastný“ konec.³⁴

Jak již bylo řečeno výše dobré pohádky poskytují svým čtenářům fantazii, obnovu, únik a naději. **Fantazie** představuje schopnost lidské mysli vytvářet si mentální představy věcí, které nejsou v dané chvíli přítomny, dokonce se v našem světě vůbec nevyskytují nebo se to o nich všeobecně soudí.³⁵ Fantazie je velmi důležitá nejprve pro rozvoj dětského myšlení, které rozvíjí a tříbí, ale i v dospělosti je fantazie nezbytná.³⁶ Fantazie má výhodu – je poutavá, i přes to, že se někteří lidé ve vleku realistických tendencí fantazii zaměňují se sněním, kdy nad sebou člověk ztrácí vládu, a přeludy a halucinacemi. Ale je těžké ji uskutečnit. „*Fantazie tak často zůstává nerozvinuta; byla a je používána povrchně, pouze napůl vážně, anebo jen pro ozdobu: zůstává toliko bizarní. Každý, kdo zdědil fantastickou schopnost lidské řeči, může říci: zelené slunce. Mnozí jsou schopni si je představit nebo je popsat. To však ještě nestačí – i když už třeba jde o něco silnějšího než leckterý „medailon“ či „obraz života“, sklízející literární ocenění.*“³⁷ Některým dospělým se může zdát, že fantazie je určena spíše dětem, ale fantazie je přirozená lidská činnost, která nijak neomezuje realitu ani rozum.³⁸ Opak je pravdou. Často právě lidé nejbystřejší mívají velmi bujnou fantazii, která jim pomohla něčeho dosáhnout.³⁹

Obnovou je v tomto kontextu myšleno osvobození se od jednotvárné všednosti. „*Měli bychom opět pohlédnout do zelené barvy a nechat se vyburcovat (ne však oslepit) modrou a žlutou a červenou. Měli bychom potkat kentaura i draka a pak možná znenadání, tak jako dávní pastýři, spatřit ovce, psy, koně – a vlky. K této obnově nám pomáhají pohádky. Jen záliba v nich nás v tomto smyslu snad může přimět vrátit se do dětských let – anebo je vůbec neopustit.*“⁴⁰ Věci

³⁴ Tamtéž s. 37.

³⁵ TOLKIEN, J. R. R. *Netvoři a kritikové a jiné eseje*, 2006, s. 158.

³⁶ BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*, 2000, s. 64.

³⁷ TOLKIEN, J. R. R. *Netvoři a kritikové a jiné eseje*, 2006, s. 159.

³⁸ BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*, 2000, s. 67

³⁹ TOLKIEN, J. R. R. *Netvoři a kritikové a jiné eseje*, 2006, s. 163.

⁴⁰ Tamtéž, s. 164.

všeobecně známé, nám mohou připadat nové a nevšední, když se na ně podíváme pohádkovou optikou. Tento význam také nesou „fantastické“ prvky v básních a próze jiných žánrů bez ohledu na jejich četnost, kdy dávají kouzlo obyčejným předmětům pouze silou slova.

Únik a útěcha spolu úzce souvisí. „*Ač pohádky samozřejmě nejsou jediným prostředkem úniku, jsou dnes považovány za nejzřetelnější a (některými) za nejostudnější druh „únikové“ literatury.*“⁴¹ Čtenář díky pohádkovým příběhům může uniknout do starých časů, setkat se s rytíři, králi, princeznami a draky. Dnešní svět postrádá krásu a poetiku, které můžeme najít právě v pohádkových příbězích. „*Prchat lze před věcmi ponuřejšími a strašlivějšími, než je hluk, puch, nelítostnost a výstřednost spalovacího motoru. Před hladem, žízní, chudobou, bolestí smutkem, nespravedlností, smrtí. A i když lidé nestojí tváří v tvář takovým těžkým skutečnostem, existují odvěká omezení, která pohádky umožňují tak trochu překročit, a dávná přání či touhy (dotýkající se samotných kořenů fantazie), jež v pohádkách mohou být tak trochu uspokojena či utěšeny.*“⁴² Útěcha přináší naději ve šťastný konec, kterou pohádky poskytují. Je znakem dobré pohádky, a přesto se čtenáři či posluchači zatají dech a rozbuší srdce, kdy k tomuto „šťastnému obratu“ dojde. Také přináší smíření s jednou z největších hrozeb, které člověka sužují a to, že zůstane na světě sám a opuštěn. Psychologové tento strach nazývají separační úzkostí. A k tomuto strachu pohádky přinášejí útěchu, kterou také nalezneme v pohádkovém zakončení – A žili šťastně až na věky. Štěstí a naplnění jsou největší pohádkovou útěchou.⁴³

Každý člověk potřebuje pohádky bez ohledu na věk. Je potřeba lásku k nim pěstovat již od dětství, aby dospělý čtenář hledal a našel jejich odkaz i v jiných žánrech literatury a připomněl si kouzlo dětství a stále objevoval svět fantazie.

⁴¹ TOLKIEN, J. R. R. *Netvoři a kritické a jiné eseje*, 2006, s. 166.

⁴² Tamtéž s. 170.

⁴³ BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*, 2000, s. 144.

„Dítěti i dospělému, který spolu se Sokratem ví, že i v nejmoudřejším z nás je stále kus dítěte, pohádku zjevují pravdu o něm samém.“⁴⁴

⁴⁴ BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*, 2000, s. 67.

3 Pronikání pohádky do literatury

Jednoho dne budete dost staří na to, abyste znovu začali číst pohádky...

C. S. Lewis

Pohádka je prapůvodně součástí lidové slovesnosti, tedy folkloru. Spisovatel Maxim Gorkij právě folklor nazval „matkou literatury“, protože lidová slovesnost (písňe, báje, pohádky atd.) existovala dávno před prvními písemnými památkami. A také folklor se od samého prvopočátku s písemnictvím ovlivňoval, vzájemně se prostupovaly a braly jedno od druhého. A to i přes skutečnost, že až do vzniku romantismu, tedy během středověku, přes renesanci a baroko, byla lidová slovesnost mimo proud oficiální literatury.⁴⁵ „*To však nijak nebránilo tomu, aby autoři středověké a starší literatury čerpali z ústní slovesnosti skladby, ideje, motivy, i výrazové prvky, které napomáhaly vývoji soudobého písemnictví.*“⁴⁶

Nejstarší písemné záznamy, které pracují s pohádkovými motivy, se vyskytují již ve starověkých písemnictvích. V české literatuře už v nejstarších, Kosmově a Dalimilově, kronikách nalezneme první zmínky a citace lidových pohádek. V době vlády Karla IV. naopak Klaret, neboli Bartoloměj z Chlumce, do několika latinských slovníků zapsal tzv. registry⁴⁷ pohádek, které zde použil jako exempla. Pohádkové motivy nalezneme i ve středověkých satirách, renesančních sbornících švanků a facetií⁴⁸. Ve starém latinském rukopise se objevuje příběh, ve kterém vystupuje motiv mladého hochy, který se později objevuje nejen v pohádkách pro děti, ale také v dílech literatury pro dospělé – hloupý Honza.⁴⁹

Slehla jedna rodička a zachtělo se jí hlív. Ale neměla koho poslat než syna, jenž byl úplně hloupý. Řekla: „Jdi, kup mně hlív, a děj pozor!“ Chlapec cestou

⁴⁵ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. 1998, s. 97.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Výtahy, stručné obsahy

⁴⁸ Švank a facetie - krátké komické prózy.

⁴⁹ ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny: literární adaptace lidových pohádek*. 1989, s. 11.

stále říkal: „Hlívy.“. Pak se na něho vyřítili psi a on bráně se zapomněl, co matka přikázala.

...

A když přišel, tázala se ho matka řkouc: „Koupils?“ I odpověděl: „Koupil jsem.“ I děla matka: „Omyj a uvař mi je.“ Syn na to: „Je třeba je dříve roztlouci.“ Na to matka: „ba, cos koupil?“ On řekl: „Cihly jsem koupil.“ Matka: Přece jsem ti kázala koupit hlívy.“ A on: „To je přece jedno a totéž, cihly a hlívy.“

Potom matka po porodu chtěla jít k úvodu, a řekla synovi: „Střez ti vrat a já půjdu k úvodu.“ Řekl si syn: „Podívám se přece, kam se matka uvede.“ A tak vzav vrata na záda šel za matkou. Ta se obrátila a uviděla ho i řekla: „Přece jsem ti řekla, abys byl doma a hlídal vrata.“ On odpověděl: „Však hlídám, protože je tuhle nesu.“ Na to matka: „Ó synu, brzo budeš moudrý.“⁵⁰

Velkou oblibu si pohádkové motivy našly v Itálii, kde jsou patrné v novelách Giovannioho Boccaccia nebo v knihách lidových zábavných čtení. Ale nejednalo se jen o drobná, ne zcela významná díla, jmenujme například Rabelaisův román Gargantua a Pantagruel, ve kterém již hlavní hrdinové jsou postavami „pohádkovými“, i když ve zcela odlišném pojetí.

V 17. a 18. století se v podobě upravovaných středověkých skladeb objevují pohádkové motivy v knížkách lidového čtení, které masově rozšiřovaly povědomí o některých látkách a které se těšily velké oblibě. „Například *Kronika o Meluzině s mnoha pohádkovými prvky je doložena v šesti vydáních.*“⁵¹

Na přelomu 18. a 19. století se výrazně mění přístup k pohádce jako takové. „*Romantické představy i vlastenecké tužby básníků, spisovatelů a filozofů učinily z ní nejen studnici estetických a mravních hodnot, nýbrž povýšily ji na doklad starobylé kulturní a dějinné tradice národa.*“⁵² Ale to, že se o pohádku začali autoři i literární vědci zajímat jako o svébytný literární žánr neznamena, že její

⁵⁰ HRABÁK, Josef, ed. a HAVRÁNEK, Bohuslav, ed. *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu.* 1957, s. 593 - 594.

⁵¹ ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny: literární adaptace lidových pohádek.* 1989, s. 11.

⁵² Tamtéž s. 12 – 13.

prvky a motivy nenalezneme i v literatuře určené pro dospělé čtenáře, možná právě naopak, když se pohádky dostaly do popředí zájmu nejen sběratelů a autorů pohádek, ale také autorů literatury pro dospělé.

V průběhu národního obrození se pohádková tematika dostává do popředí zejména proto, že ve slovesnosti se skrýval potenciál rozšiřování češtiny a také hledání tradiční matérie, která by mohla obohatit literaturu jako takovou pro potřeby tvorby národního ideálu. „*Folklórní próza, především pohádka, budila od počátku let třicátých*⁵³ *jistou pozornost jakožto útvar, který odráží ducha národního, a mohl by tedy sloužit k rozvoji národní literatury v oboru prózy, jako to činila prostonárodní poezie v oboru národního básnictví.*“⁵⁴ Stejně jako pohádka sama byly používány také její odkazy jako připomínky k národnímu původu. Pohádkové motivy tak najdeme v tvorbě širokého spektra autorů, ty nejznámější nevyjímaje. Například Erben se jako sběratel pohádek nevyhnul užití jejích motivů ve svých baladách.⁵⁵ Dalšími, u kterých nalezneme pohádkové náměty jsou bezesporu František Ladislav Čelakovský,⁵⁶ Václav Kliment Klicpera⁵⁷, Josef Kajetán Tyl⁵⁸, Karel Havlíček Borovský⁵⁹, Svatopluk Čech⁶⁰, Alois Jirásek⁶¹ a mnoho dalších.⁶² Pro záměry této diplomové práce, tento výčet dostává pro vykreslení oblíbenosti pohádky jako námětu v 19. století. Že tato preference do jisté míry pokračovala i ve století následujícím budou dokládat následující kapitoly.

⁵³ V tomto kontextu jsou myšleno 30. léta 19. století.

⁵⁴ DVOŘÁK, Karel a VODIČKA, Felix, ed. *Dějiny české literatury. II, Literatura národního obrození.* 1960, s. 385.

⁵⁵ Balady z *Kytice z pověstí národních* jsou protkány nadpřirozenými bytostmi, kouzelnými místy i předměty, které mohou přinést spásu i záhubu.

⁵⁶ Ve sbírce *Ohlas písní ruských* – báseň *Čurila Plenkovič*, kde hlavní hrdina bojuje s pohádkovým drakem, a sbírce *Ohlas písní českých* – balada *Toman a lesní panna*.

⁵⁷ Například ve hře *Blaník* s rytířskou tematikou neváhal pro ozvláštnění k zázračným prvkům, kde ústředním motivem je představa blanických rytířů.

⁵⁸ Dramatické báchorky *Strakonický dudák aneb Hody divých žen*, *Tvrdohlavá žena* či *Jiříkovo vidění*, kde značnou úlohu hrají nadpřirozené bytosti známé z české folklorní tradice (polednice, divé ženy, lední víly).

⁵⁹ Alegorie skrytá za motivy irské pohádky *Král Lávrá*, nebo v přístupu k postavě Peruna ve skladbě *Křest svatého Vladimíra*.

⁶⁰ Dětskou literaturou inspirované satiry *Šotek*, *Hanuman* a *Petrklíč*.

⁶¹ V pohádkových hrách *Lucerna* a *Pan Johanes* navazujících na tylovskou tradici dramatických báchorek.

⁶² DVOŘÁK, Karel a VODIČKA, Felix, ed. *Dějiny české literatury. III, Literatura druhé poloviny devatenáctého století.* 1961.

4 Vhled do literatury 1. poloviny 20. století

Četba dobrých knih je jako hovory s těmi nejpočestnějšími lidmi z minulého století.

René Descartes

Tato kapitola si nedává za úkol postihnout kompletní přehled literatury, resp. prózy 1. poloviny 20. století, ale chce poskytnout jen hrubý náhled na události, které písemnictví bezesporu ovlivnily a které měly vliv i na vybrané následující autory a díla, ve kterých je možno nalézt pohádkové náměty.

Pro toto období lze nazvat dobou změn dosud zažitých pořádků, a to nejen z hlediska literatury, ale celé společnosti. První desetiletí předchozího století byla typická politickou pestrostí a také výměnami názorů na řešení českého národního problému v rámci Rakouska-Uherska. Do těchto časů zasáhla náhle světová válka. Válka nezasáhla jen český lid na frontách, ale i v zázemí, a to nedostatkem potravy, topiva, výskytem smrtelných nakažlivých chorob, cenzurou a přísnými tresty za projevy společenského odporu. Touhy po samostatnosti vyvrcholily nejprve *Manifestem českých spisovatelů* a poté zejména vyhlášením samostatného československého státu.⁶³

V prvních dvou desetiletích z hlediska literatury je typická generační i žánrová rozrůzněnost. Od doznívající tvorby autorů minulého století se vymezují autoři začínající tvořit nově až nyní. Nalezneme zde také díla realistických autorů jako například A. Jiráska nebo T. Novákové. Odmítnutí pozdní projevů dekadence a symbolismu slouží jako východisko nové podoby českého moderního písemnictví, které hledá nový pohled na skutečnost a realitu⁶⁴: „*Deformace tvarů vyjadřuje oprošťování se od závislosti umělce na nezbytnosti napodobovat skutečnost, která dosud vystupovala jako něco neproblematického a jako cosi, co je uchopitelné v rámci určité ideální celistvosti. Tato podstatná proměna*

⁶³ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2002, s. 517 - 518.

⁶⁴ SVOZIL, Bohumil. *Česká literatura ve zkratce: období od 9. století po konec 20. století*. 2. 2013, s. 360.

v uměleckém přístupu ke skutečnosti se projevuje už na konci 19. století u umělců, kteří jsou jako moderní vítáni generacemi, jejichž dílo je spjato až se stoletím dvacátým.“⁶⁵

Období samostatné republiky je právem považováno za jedno z nešťastnějších a neplodnějších v celém 20. století. Češi a Slováci získali svobodu, které se jim dlouhá staletí nedostávalo. Ale i tato šťastná léta zahalil stín. Jedním z nich byly hospodářské důsledky války, se kterými se potýkala celá země. Také německé obyvatelstvo bylo nespokojeno s novými pořádky a ztrátou nadřazeného postavení.⁶⁶ Na přelomu 20. a 30. let do celkového zklidnění zasáhla hospodářská krize, která měla za následek, že na síle získával komunismus. Větší hrozba přicházela z Německa po nástupu hitlerovského fašismu, které své příznivce získávalo zejména mezi sudetskými Němci. Plodné meziválečné období československé demokracie končí v září 1938 podpisem mnichovské dohody, následnou okupací v březnu 1939 a zavedením Protektorátu Čechy a Morava. Jak napsal Václav Černý: „*Mnichovská kapitulace je zatížení, jež svými důsledky jako vleklé trauma a pokušení mravní slabosti bude hlodat na národní podstatě donekonečna.*“⁶⁷

Literatura meziválečného období patří k nejbohatším éram v historii národní kultury plné tvůrčího rozmachu. „*Ve 20. a 30. letech se dovršovaly, přehodnocovaly a nově rozvíjely podněty, směry i celkové snahy české literatury počínaje koncem 19. století, a to včetně jejího úsilí základního.*“⁶⁸ V tvorbě nalezneme převážně díla, která nejsou tendenční, ale umělecky svébytná přinášející nenahraditelnou výpověď o světě. Toto období vystihuje obrovská bohatost nových děl, ale i tvůrčích osobností, překvapivých podob stylů, žánrů a směrů, jejich střetávání, ovlivňování, vzájemné vymezování. Literatura se pohybovala v úžasné šíři, od uměleckých experimentů až po návrat k tradičním formám. Dvacátá byla například ve znamení expresionismu a poetismu, z něhož

⁶⁵ PAPOUŠEK, Vladimír. *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905–1923*. 2010, s. 42.

⁶⁶ SVOZIL, Bohumil. *Česká literatura ve zkratce: období od 9. století po konec 20. století*. 2. 2013, s. 390 - 391.

⁶⁷ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2002, s. 667.

⁶⁸ SVOZIL, Bohumil. *Česká literatura ve zkratce: období od 9. století po konec 20. století*. 2. 2013, s. 390.

později ve 30. letech v českém prostředí vyústil surrealismus. Ale také vzniká existenciální tvorba, psychologická próza, ale také levicově orientovaná díla.⁶⁹

Konec 30. a první polovina 40. let jsou ve znamení druhé světové války, která znamenala praktický konec existence českých zemí jako samostatného státu. Inteligence vyjadřující nesouhlas s těmito událostmi, buď emigrovala, byla násilně převezena do koncentračních táborů nebo rovnou popravena. Po atentátu na říšského protektora se situace ještě zhoršila a stále více byl patrný podstatě likvidační vztah Němců k českému národu a společnosti. „*Zcela zbaveno možnosti společensko-politického vystupování a jednání, nezbaveno však dosavadních duchovních opor, české národní společenství pevně přilnulo – podobně jako v jiných těžkých historických okolnostech – k oblasti kultury, jmenovitě k písemnictví, včerejšímu i nově vznikajícímu.*“⁷⁰ Někteří autoři vycházeli v zahraničí a s některými díly se čtenáři mohli seznámit až po konci války v roce 1945.

Poválečný vývoj ze začátku vypadal, že se věci vrátí do poměrů tzv. první republiky, ale ve skutečnosti se společnost začala ubírat jiným směrem. Do popředí zájmu se dostával socialismus v různém pojetí politických stran včetně té s nejkrajnějšími názory – komunistickou stranou. Právě ta získávala u obyvatelstva stále větší sympatizanty. Získání převahy komunistů vyvrcholilo roku 1948, kdy získali prakticky neomezenou moc nad Československem na více než 40 let.

V literatuře znamenalo poválečné období publikační explozi. Po protektorátním půstu bylo vydáno množství literárních prací nejrůznějších literárních druhů a žánrů. I zde byla snaha navázat tam, kde byla literatura přerušena válkou, ale čím dál větší komunistický vliv se snažil jej usměřňovat podle svých představ. Řada osobností se vracela z exilu, vznikala nebo se představovala tvůrčí uskupení, např. Skupina 42, znovu vycházela literární periodika. „*Sama nová, soudobá tvorba přinášela díla nejen mimořádná, ale i umělecky slabí. Také zásady názorové demokratičnosti a umělecky tvůrčího*

⁶⁹ MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945.* 1995, s. 5.

⁷⁰ SVOZIL, Bohumil. *Česká literatura ve zkratce: období od 9. století po konec 20. století.* 2. 2013, s. 449.

pluralismu neplatily vždy bezvýhradně a ani celkově neměly dlouhého trvání. Pod stále silnějším tlakem politizace kultury a rostoucí převahy marxisticky komunistického křídla společenského života se z českého poválečného literárního dělí postupně vytrácely, až v přelomovém čase 1948 – 1949 zmizely vůbec.⁷¹ Tímto byly přerušeny vztahy k literárním tradicím, ale také možnosti hledání nových uměleckých pojetí.

⁷¹ SVOZIL, Bohumil. *Česká literatura ve zkratce: období od 9. století po konec 20. století*. 2. 2013, s. 465.

5 Panorama autorů užívající pohádkové motivy

„Běháme po zemi jako postavy v nějaké pohádce. Souhlasně přikyvujeme a usmíváme se na sebe, jako bychom říkali: „Ahoj, tak my tady spolu žijeme! Jsme součástí stejné skutečnosti - nebo stejné pohádky....“ Není to neuvěřitelné? Žijeme spolu na jedné planetě uprostřed vesmíru. Ale už brzy budeme ze své dráhy jako mávnutím proutku odstaveni. Abrakadabra - a jsme pryč.“

J. Gaardner

5.1 Eduard Bass

Dnes literárními vědci poněkud pomíjený spisovatel, novinář, kabaretiér Eduard Bass i přes to, že pro jehož dílo je typický spíše novinářský realistický styl vyprávění, se k pohádce stavěl velmi pozitivně a považoval ji za žánr literárně významný. O tom také dokládá předmluva ke knize **Lidé z maringotek**: „... *ne všechno, co v literatuře působí dojem živé pravdy, je pouhá slovní kopie určitých, konkrétně existujících skutečností. Takový názor by nesmírně snižoval tvořivou schopnost lidské fantazie. Tři nejznamenitější artisté světa, jaké si ani Barnum and Bailley nemohl opatřit, bylo trio Dlouhý, Široký a Bystrozraký, a to si se všemi jeho podivuhodnými příběhy vymyslel lidový pohádkář. Mohl-li jeden z vás neznámých z ničeho vytvořit tak dokonalou trojici, proč upírat bájevitou schopnost těm, kteří nejsou neznámi?*“⁷²

Tradice pohádek v něm rezonovala natolik, že současné spisovatele nazýval novodobými pohádkáři a vytýkal jim jedinou věc: „*Pohádkář se ovšem netají s tím, že vás vede v říši fantazie, kdežto my, pozdní jeho následovníci, jsme své ctižádosti dali za úkol, aby fantazii spojila s realitou. Jsme číhaři fakt a skutečností.*“⁷³ Do svých veskrze realisticky vzhlízejících próz zasadil pohádkové motivy zcela přirozeně, že čtenáři ani nepřijdou nápadné. Nalezneme je zejména

⁷² BASS, Eduard. *Lidé z maringotek: Příběhy jedné noci*. 1966, s. 7.

⁷³ MALEVIČ, Oleg Michajlovič, HAMAN, Aleš, ed. a KOPÁČ, Radim, ed. *V perspektivě desetiletí*. 2015. 399 s

v některých povídkách v souborech **Malá skleněná gilotinka** a **Pražské a jiné historie**, kde využívá situační komiky a pohledu do různých prostředí pro pobavení čtenářů. Pohádka v těchto rozsahem kratších pracích funguje často v roli prostředníka mezi autorem a čtenářem, kterého tímto více přitahuje k vlastnímu ději.⁷⁴

V neposlední řadě se pohádkové motivy objevují v Bassově próze pravděpodobně nejznámější a nejpopulárnější – **Klapzubově jedenáctce**, která si udržuje oblibu dodnes, o čemž svědčí i filmová zpracování i dodnes uváděná dramata bratří Formanů v divadle Minor.

5.1.1 Pražské a jiné historie

V tomto povídkovém souboru vydaném posmrtně poprvé roku 1968 můžeme najít několik krátkých próz, ve kterých jsou patrné odkazy k pohádkám zcela přímo. Jsou to **Příběh vodníka Pabla** a **Tajemný nález profesora Zachariáše**.

První jmenovaný příběh vyšel nejprve samostatně v roce 1947 ku příležitosti nedožitých 60. narozenin Eduarda Basse, poté byl zařazen do výše jmenovaného souboru. Jedná se o příběh nešťastného vodníka, který by rád našel lásku, ale doma v horách, kde je řeka ještě příliš prudká, se mu to nedaří. Ani dušiček do rodinného servisu nenachází, a tak se vydává dál po proudu, kde by se mu mohlo dařit lépe, kde je řeka mírnější a daří se i rusalkám. Jeho spokojené živobytí mu naruší vycucnutí káranským vodovodem, které ho přivede rovnou do Prahy. A od té doby tam žije, poblíž letenské pláně. Občas se dívá do oken koupelen s nadějí, že se někdo začne topit, a sleduje fotbalové zápasy, jako by tušil, že v té kožené kulaté věci se skrývá duše. Lidé ho příliš nezajímají, jen jediného sleduje se zaujetím a tím je Jaroslav Kvapil, otec Rusalky.

⁷⁴ V současné době se ukazuje, že Eduard Bass byl nejen plodným autorem próz pro dospělé, ale také se věnoval, širěji než se zdálo, tvorbě pro děti. V roce 2016 vyšla sbírka dosud nevydaných pohádek – **Koráb pohádek**, který navázal na soubor pohádek **Na lodi za pohádkou**.

Již grafickým zpracováním se čtenáři může zdát, že se jedná o pohádku, ale autor zde pohádkové náměty, které čtenář zná, užívá k jeho zaujetí. Ale naprosto překvapivě je vypointuje, aby dosáhl satirického vyznění. Staví je také do kontrastu s motivy příznačnými pro literaturu pro dospělé. Objevují se zde erotické motivy (i v ilustracích), ale také ironie a narážky, které pochopí jen dospělí čtenář. Typicky pohádkovým postavám, vedle vodníka, také Meluzína, Polednice, Klekánice, rusalky či Plivník, do jisté míry odpírá kouzelné schopnosti a dává jim vlastnosti zcela lidské, spíše neřesti než ctnosti. Povídka se nese ve znamení humoru a tomu podřizuje veškeré užité motivy, které si půjčuje i z jiných literárních děl.

Druhá zmiňovaná povídka, **Tajemný nález profesora Zachariáše**, začíná v realisticky a čtenář nečeká, že se zde objeví výrazný fantastický motiv. Celý příběh začíná archeologickými vykopávkami, které řídí titulní postava, a při kterých je nalezena soška bůžka nebo démona, jehož přítomnost začne profesoru Zachariášovi způsobovat nemalé problémy. Kdo se dostal do blízkosti sošky, stal se z něj rozpustilý, hýřící pijan a prostopášník. Magické síly bůžka pocítili také účastníci Mezinárodního sjezdu archeologů, na kterém se chtěl svým významným objevem pochlubit. Vážné vědecké zasedání se zvrhlo v několikadenní orgie, které musela nakonec řešit policie, jejíž příslušníci také neujdou vlivu sošky. Naštěstí pro všechny se nakonec tajemný bůžek ztratí, ale jeho vliv se někdy znenadání projeví.

I zde fantastický motiv funguje jako spouštěč humorných situací, do kterých dostává postavy, které v literatuře, ale i v běžném životě, jsou symbolem váženosti a spíše asketického života – vědce. Tento kontrast umocňuje satirické vyznění povídky. Stejně jako v próze předchozí zde nalézáme erotické motivy, tedy motivy typické spíše pro nízké žánry, které mají opět zaujmout i čtenáře, který v literatuře hledá spíš pobavení, a nabízí mu kvalitní literární zážitek.

5.1.2 Malá skleněná gilotinka

Tento povídkový soubor vyšel poprvé až roku 1999. Některé povídky bylo možné naleznout ve výše zmíněné povídkové knize z roku 1968. Pozdější vydání těchto dvou děl znamenalo rozdělení próz do dvou knih, kdy v **Malé skleněné gilotince** přibyly také povídky dosud nevydané, objevené v pozůstalosti Eduarda Basse.

Výběr jednotlivých povídek, oproti předchozí sbírce, je do jisté míry pestřejší, a to zejména prostředím. Čtenář se ocitá na nejrůznějších místech světa, nejen v Praze nebo české kotlině, jak tomu bylo u souboru **Pražské a jiné historie**. Také se zde autor snaží využívat i jiné literární žánry, a to zejména ty populární – bajky, červenou knihovnu, hororu, detektivky a dalších. Ovšem způsob, jak s nimi autor pracuje je zcela odlišný. Využívá jejich notoricky známých motivů, aby je vzápětí mohl zparodovat a uvést do překvapivého kontextu a umocnit tak požadované satirické vyznění, které je někdy spíše tragikomické.

Z pohledu této diplomové práce jsou pro nás zajímavé dvě – nesoucí v názvu slovo pohádka – **Pohádka o dírcce a Šoféřská pohádka**. Úvodní věta první jmenované je pohádková: „*Byl jednou jeden...*“, ⁷⁵ ale hned její pokračování svědčí, že to pohádkový příběh příliš nebude: „*nesmírně hodný gážista*.“ ⁷⁶ Jedná se o příběh úředníka, kterému výplata vydrží stále kratší dobu, a tak stále víc a víc utahuje pásek. Kvůli bídě a zvyšování cen se ptají s ostatními gážisty, co mají dělat, aby uživili své rodiny. Dostane se jim rady: „*Víte, lidičky, tady v tom vám nepomůže nikdo, jenom já. Protože já jsem si vymyslel takový patent, kterým sice služné nenaroste, ale hlad aspoň tolik netrápí. ... Hned vám to povím. Můj patent je dírka!*“ ⁷⁷ Hlavní hrdina se snaží radě vyhovět a na opasku udělá díрку ještě dál, ale kolem pasu už utáhnout nejde, a tak nalezne nové místo – kolem krku, a tak celá rodina úředníkovi pomůže pásek utáhnout až se jim to podaří, ale to už gážistu hlad netrápí. V této povídce autor satiricky pojímá lidské trápení s obživou a

⁷⁵ BASS, Eduard. *Malá skleněná gilotinka*. 2017, s. 44.

⁷⁶ Tamtéž s. 44.

⁷⁷ Tamtéž s. 45.

nedostatek pochopení v době krize. Jedním z mála pohádkových motivů je zde vlastní struktura, která připomíná kumulativní pohádku, kdy se stupňuje úsilí hrdinů až dojde k úspěchu. Výrazným pohádkovým motivem je motiv cesty, která hlavnímu hrdinovi přináší štěstí, i když zpočátku působí jako rutinní událost. Také motiv vykonání dobrého skutku je možné nazvat pohádkovým, protože právě ten přinese hrdinovi odměnu, i když jen krátkodobou.

Šoférská pohádka místy připomíná pohádku o hloupém Honzovi, který ke štěstí přišel. Děj začíná, když tři řidiči převážejí auta z Prahy, ale cestou se zastaví v pochybném podniku, kde se jeden z nich zdrží. Bloudíc, neznaje cest, začne závodit s jiným vozidlem, z jehož řidiče se vyklube hrabě, který šoféra za závod uctí na svém panství. Až večer se dostal na určené místo a dodnes mu tento příběh nevěří.

Zajímavou ještě je povídka **Povídka, k níž nedošlo**, která využívá fantastické motivy zjevení ducha vytouženého bratra, který zobrazuje autorovo alterego. Snaží se ho morálně povznést, aby psal díla s vyššími zájmy. Zde je pohádkovým motivem právě imaginární bratr, který dává rady, jako kouzelný dědeček, který by chtěl přivést hlavního hrdinu na správnou cestu, ale je zapuzen a mizí, proto společné dílo obou bratrů nikdy nevznikne.

5.1.3 Klapzubova jedenáctka

Ačkoli je tato povídka v současnosti řazena do literatury pro děti a mládež, autorka se rozhodla to této práci zařadit, protože ani sám Bass ji nechtěl zcela vyřadit z četby pro dospělé, o čemž svědčí i podtitul **Povídka pro kluky malé i velké**. Styl, jakým je napsána a použití sportovních termínů, kterým děti nemusí rozumět, staví povídku právě na hranici literatury pro děti a dospělé, která není zcela pevně daná. Čtenáři se s touto prózou mohli poprvé setkat roku 1922, kdy vycházela na pokračování v Lidových novinách. Vzbudila velký ohlas, a ještě téhož roku vyšla v rozšířeném vydání také knižně.

Děj vypráví příběh jedenácti synů chudého chalupníka Klapzuby, který ze svého potomstva vytvoří obávaný fotbalový tým, který se nezalekne ani

zahraničních soupeřů a jejichž věhlas se rozšíří po celém světě. Když dosáhnou v Evropě mety nejvyšší a všechny možné soupeře porazí, jen stěží nacházejí motivaci k dalším výkonům. Také zjištění, že hrají pro peníze, které pro ně strádá jejich otec, je utvrdí v rozhodnutí, že chtějí zkusit žít jiný než fotbalový život. Posledním zápasem se pro ně má stát boj o mistra světa v Austrálii. Tam se poprvé setkají s něčím dosud nevídaným – s možností prohry. Ale vše dobře dopadne a Klapzubáci zvítězí a získají čest, o kterou tolik usilovali. Na cestě domů jejich loď ztroskotá a celý tým bude muset zvítězit v jiném boji – o holý život, protože se dostanou mezi lidojedy.

V textu je možné nalézt slova i celé pasáže, které jsou svým vyzněním zcela jasně určeny dospělému čtenáři, protože jim dětem stěží porozumí. Jmenujme například rozhovor starého Klapzuby a „englického“ krále, který má pro dospělého zajímavé politické vyznění a dá si ho do kontextu zcela jiného než dětský čtenář. Dalším takovým prvkem je sportovní slang, kterému rozumí často jenom fotbalový nadšenec.⁷⁸

Jak již bylo řečeno, podtitul dává jasně najevo, že se jedná o povídku, ale hned první věta začíná ustálenou formulí typickou pro pohádku: „*Byl jednou jeden chudý chalupník...*“⁷⁹ Pohádkou se text také přímo zabývá nejprve v části, kdy babičky vyprávějící dětem pohádky potřebují vysvětlit, že princ přijíždějící do vsi vypadá jinak než v jejich příbězích a vymyslí si náhradní řešení – vzdálenou zemi, kde jsou princové z pohádek: „*Daleko, pradalesko je ta krásná země Tramtárie, tak daleko, že se tam ještě žádný člověk nedoplavil. Žádný parník tam nedojede a žádné letadlo tam nedoletí, jen malé děti, jsou-li hodné, mohou se tam dostat někdy večer, když zavřou oči a andělíček je přes to devateré moře přenese. Ty pak vidíš všechny ty divy, o kterých jsem vám vyprávěla, ale když se vrátí, zapomenou, kde byly a co viděly, a vzpomenou si na to až zase po mnoha letech, že jsou tak staré*

⁷⁸ V některých vydáních jsou pro srozumitelnost některé výrazy či jmenované soudobé osobnosti pro lepší názornost vysvětleny.

⁷⁹ BASS, Eduard. *Klapzubova jedenáctka*. 2018, s. 7.

*jako já. Pak mohou o tom zase vyprávět malým dětičkám, a tak je šťastná země
Tramtárie známa jen vám dětem a nám starým.*“⁸⁰

V druhém případě v pohádce oregonského dědečka, která vypráví o nejspřavedlivější písťalce a založení fotbalového rodu Klapzubů. I když je příběh ozvláštněn fotbalovou tematikou, je zde jasně patrna inspirace folklorní pohádkou nejvýrazněji v celé povídce. Zde se Bass dotýká tématu důležitosti inspirace pohádkou pro vyprávění k vysvětlení věcí moderních a populárních: „*A tak američtí dědečkové a americké babičky, kteří se už nemohli přizpůsobit nové době, byli s vnoučaty docela nešťastní. Nemohli jim s pohádkami přijít na chuť. Až jeden na to vyzrál. To byla ve státě Oregonu česká rodina, vystěhovali se tam asi před pětadvaceti lety, a ti měli s sebou dědečka, lišku podšitou, který to s kluky uměl. Dával si pozor, o čem tak spolu ta drobotina mluví, a tu viděl, že o nic jiného děti nemají zájem než o jakési mužstvo Klapzubů. V tu dobu se vskutku sláva Klapzubovy jedenáctky tak rozšířila, že tam na druhé půli země vypadal každý Klapzuba jako bájeslovný hrdina. A tu si ten oregonský dědeček řekl: „Počkejte, děcka, však já vám vymyslím pohádku!*“⁸¹

Celý příběh má pohádkovou strukturu, kdy celý fotbalový tým představuje hlavního hrdinu, který za pomoci rádce (starého Klapzuby), prokazuje kladné vlastnosti při zdolávání překážek, které mu chystají škůdci (soupeři, lidojedi). Hlavní hrdina, tedy celý tým, také prokazuje veškeré morální a fyzické předpoklady pro dosažení svých cílů, jako všichni hrdinové pohádek. Na druhou stranu své hrdiny nebere zcela vážně a je schopen, na rozdíl od pohádky, je „shodit“ například humornou scénou. A právě humor je důležitou složkou této povídky, která právě přitahuje i dospělého čtenáře.

⁸⁰ BASS, Eduard. *Klapzubova jedenáctka*. 2018, s. 36.

⁸¹ Tamtéž, s. 42 – 43.

5.2 Karel Čapek

Jeden z nejtalentovanějších a nejznámějších autorů Karel Čapek, jeho tvorba a jméno jsou známy po celém světě. Jeho dílo je osobité, jelikož se v něm stýkají fakta z oblasti přírodních věd a filozofie. „Čapka zajímaly otázky pokroku a civilizace, osudy celého lidstva, protiklady a konflikty tehdejší společenské skutečnosti a jejich vztah k rostoucímu vědeckotechnickému potenciálu doby. Čapkova díla vznikala na pomezí vědecké fantastiky, sociální utopie, filozofických žánrů a satiry.“⁸²

Charakteristickým rysem tvorby Karla Čapka je mimo jiné i organické propojení jeho díla novinářského a beletristického, kde hledal stále nové podněty. „Úsilí o bezprostřední kontakt se čtenářem vedlo Čapka jednak k podnětnému využití hovorové řeči, jež patří k nejvýznamnějším impulsům proměny novodobého spisovného jazyka, jednak k využití okrajových žánrů, jejichž prostřednictvím hledal Čapek nové cesty k epice (fejetonní román, „román pro služky“, pohádka, detektivka).“⁸³ Pohádka je pro Čapka, spolu například s renesanční novelou, původní zdroj, ke kterému se ve svých prózách vrací pro tzv. podržení fiktivnosti.⁸⁴

Tyto tendence v hledání nových prozaických forem a prostředků se projevují nejen přímo v tvorbě, ale také v teoretických pracích (např. teorie o původu pohádkových motivů apod.), které vyšly v souboru **Marsyas čili Na okraj literatury**. Právě na základě těchto studií dochází k závěru, že návrat k epičnosti je jednou z cest ke zlidovění literatury, jelikož se rodí „z potřeby vypravovat a z rozkoše naslouchat“.⁸⁵ Své poznatky uplatnil také ve své vlastní pohádkové tvorbě – knížce **Devatero pohádek a ještě jedena od Josefa Čapka jako přívazek**, ve kterých dochází k prolínání tradičního pohádkového světa s reálnou přítomností a k posunutí zázračna do neobvyklé civilní roviny.

V Čapkově próze nalezneme román, ve kterém je využito do značné míry pohádkových motivů, které budou podrobněji rozpracovány v následujících

⁸² NIKOL'SKIJ, Sergej Vasil'jevič. *Fantastika a satira v díle Karla Čapka*. 1978, s. 9.

⁸³ MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1995, s. 586.

⁸⁴ Tamtéž str. 590.

⁸⁵ Tamtéž str. 598.

kapitolách, ale také motivu zázraku, který „*mu umožňuje činit ze soukromých příhod děje zahrnující osudy celého lidstva.*“ Zároveň v tomto románu dominuje strach z katastrofy, která se „*neodvratně blíží a která může ohrozit samu existenci lidstva.*“ Čapkovou radou, jak se zkáze vyhnout, která je společná i s ostatními utopickými romány: „*nepřekračovat hranice dosavadního stavu poznání, spíše začít znova, zcela od začátku.*“⁸⁶ Řeč je o románu **Krakatit**, který je varováním před výtopy moderní civilizace, ale také se v něm snoubí celá řada, někdy až protichůdných, motivů, díky čemuž se řadí mezi nejpozoruhodnější díla české literatury vůbec.

5.2.1 Krakatit

Tento román nejprve vycházel na pokračování v Lidových novinách a knižního vydání se dočkal roku 1924. V odborné literatuře je žánrově zařazen jako vědeckofantastický (utopický) román, ale tato charakteristika není zcela přesná, protože se jedná o polyžánrové dílo, které představuje syntézu milostného a psychologického románu s prvky populární literatury – dobrodružné, detektivní, pohádkové aj. Spojují se v něm vysokou literaturu s prvky lidové zábavy, jelikož si byl vědom čtenářských zájmů a potřeb v období po světové válce. Snahy o zlidovění literatury s sebou přinesly poutavost, dobrodružnost, vzrušení, svobodu a intenzitu prožívání života.⁸⁷

Krakatit má fantastický, dobrodružný děj, který je zkomponován do několika dějství, které se sjednocují v jeden celistvý příběh. Ve výstavbě textu autor použil dvě roviny⁸⁸ – popředí, které zobrazuje jednotlivé události, a pozadí, motivy, které vedou hlavního hrdinu a vysvětlují jeho chování.⁸⁹

Jak již bylo řečeno, Krakatit můžeme rozdělit do šesti dějství – každé dějství představuje svůj vlastní osobitý žánr. V úvodu se setkáváme s hlavním hrdinou –

⁸⁶ MUKAŘOVSKÝ, J. *O Karlu Čapkově a jeho Krakatitu*. 1958, s. 311.

⁸⁷ JANKOVIČ, Milan, PEŠAT, Zdeněk, ed. a VODIČKA, Felix, ed. *Struktura a smysl literárního díla*. 1966, s. 131.

⁸⁸ MUKAŘOVSKÝ, Jan, ČERVENKA, Miroslav, ed. a JANKOVIČ, Milan, ed. *Studie. (II)*. 2007, s. 409.

⁸⁹ Touha najít neznámou dívku, která se objevuje v úvodní části románu, a vykonat poslání, které mu zadala. Právě to ho žene dál na jeho cestě, brání mu přilnout k jiné ženě. I v závěru románu jej zajímá, zda se s ní někdy setká. Do pozadí lze zařadit i přítele Tomše, kterého stíhá právě kvůli ní.

inženýrem Prokopem v Praze, kde se zraněný potácí a náhodně potkává přítele ze studií Tomše, který ho odvede k sobě domů, aby jej ošetřil. Prokop blouznící v horečce prozradí postup k výrobě mocné třaskaviny, kterou nazve Krakatit. Tomeš hlavního hrdinu opustí s tím, že musí jet navštívit otce. Z divokých snů hlavního hrdinu probudí až dívka v závoji hledající Tomše s důležitým balíčkem, který přislíbí, že předá. Tímto začíná honba za Tomšem a tajemstvím dívky v závoji.

V druhém dějství Prokop cestuje za Tomšovým otcem, vesnickým lékařem, do Týnice, kam přijíždí v horečkách potácíce se na pomezí reality a snu. Zde se setkává s téměř pohádkovými postavami – vesnickým lékařem, jeho dospívající dcerou Anči a hospodyní. Zde se nakonec i vyléčí. Tato poklidná idyla je přestávkou v dalším rychle se měnícím vývoji událostí. Zde čerpá síly na dobrodružství, o kterých zatím netuší. Přes krátký román s Anči se vrací zpět, aby nesla zodpovědnost za svůj vynález, na něj zapomněl.

Třetí dějství symbolizuje rychlý spád života v Praze, kde se setkává se zvláštní postavou Carsonem, díky němuž děj nabývá rychlejšího spádu, kvůli společným cestám po Praze a přemlouvání Prokopa k prodeji Krakatitu. V závěru se hlavní hrdina rozhoduje podniknout cestu do Balttinu, kde se má nacházet Tomš.

Čtvrté nejobsáhlejší dějství se odehrává právě v areálu továren v Balttinu. Setkáme se zde s mnoha žánry, ovšem nejpatrnější jsou prvky milostného románu a pohádky. Balttin je obehnán vysokými zdmi s ostnatým drátem, připomíná vojenský prostor s továrnami, ale uprostřed studeného průmyslu stojí zámek s typickými obyvateli – princeznou, hrabětem, komorníky a dalšími. Prokop je zde uvězněn a snaží se všemožnými nástrahami utéct, ale zároveň se setkává s princeznou Wille, se kterou prožije vášnivou romanci. Ale láska nemůže být kvůli Prokopovu nízkému původu naplněna, i když mu je nabídnuta možnost, jak princeznu získat (vydat Krakatit a stát se členem armády), Prokop nakonec odmítá. S pomocí princezny uniká ze svého zajetí a pokračuje dál v hledání Tomše a neznámé.

Roztříštěn touhou vrátit se za princeznu a zároveň toužící nalézt dívky se závojem potkává Prokop d'Hémona, který představuje pokušitele s ten ho odváží, opět, částečně proti jeho vůli, do centra anarchistické skupiny. Tímto začíná páté tedy předposlední dějství, kde se opět střídají snové a reálné okamžiky. Opět se ho snaží přesvědčit, že jim má vydat Krakatit, který by jim měl pomoci dosáhnout svých cílů. Následně tajně utíká dál, za Tomšem do pracháren Grottup, kde se vzápětí ocitá. Snaží se s přítelem hovořit, ale nedaří se mu to. V předtuše výbuchu prchá pryč, aby zachránil holý život, když nemůže zachránit ostatní.

Poslední dějství má podobu katarze, ve které se setkává s dědečkem, kterého na konci knihy nazve Bohem Otcem. Jedná se o zhodnocení Prokopových činů, a ne vždy je pozitivní. Poučením pro hlavního hrdinu je, že každý je strůjcem svého osudu. Tímto rozhrěšením Prokop usíná a celý román končí.

Kakatit není román jednoduchý, ale jedná o dílo o několika plánech a jedním z nich je i plán pohádkový. Podle Horálka⁹⁰ se ve čtvrtém dějství, které je jádrem celého příběhu, tedy zajetí Prokopa v Balttinu, použil epickou strukturu, která je typická pro lidovou slovesnost. Díky tomuto uvěznění se mohla na scéně objevit princezna „*dcera věznitele pomáhá vězni (nebo zajatci) k útěku*“⁹¹ Postavy objevující se v této části nesou pohádkové rysy, také v závěru postava dědečka je nesporně pohádkovou. Také prostředí Balttinu je pohádkové – zámek i s jeho obyvateli, i když daný do kontrastu se studeným industriálním okolím, což působí karikaturně a zároveň naplňuje záměr autora o zmodernizování a odmýtizování pohádkového prostoru. Také zde, dává do kontrastu feudální svět s vojenskou mocí. Na jedné straně jsou testovány nové druhy výbušnin a na druhé straně princezna jezdí na svém urozeném koni. Také postava samotného knížete působí do jisté míry komicky: „*U psacího stolu stojí vysoký stařec, podivně vzpřímen, jako by ho právě vytáhli ze skříně a připravili k uvítání.*“⁹² O tom, jaké postavy, by bylo možné nazvat pohádkovými, je podrobněji popsáno v následující kapitole. Ze všech pohádkových prvků, které je možné v Krakatitu potkat, je patrná

⁹⁰ HORÁLEK, Karel. *Folklór a světová literatura*. 1979, s. 94.

⁹¹ Tamtéž str. 94.

⁹² ČAPEK, Karel. *Krakatit: román*. 1966, s. 101.

Čapkova snaha zbavit jich všeho mýtického a kouzelného a spíše nalézt jejich místo v civilním světě.

5.3 Vladimír Neff

Velmi plodný prozaik 20. století s velkým epickým rozmachem. Nesporným rysem Neffových próz je sklon k ironii a parodii a také nadhled. Přestože je znám zejména pentologií zpracovávající historii vlastního rodu, která vznikla ve vrcholném období Neffovy tvorby, pro potřeby této práce budou použity prózy z jeho rané tvorby, ve kterých jsou použity prvky pohádky jako populárního žánru, i když často zparodovány.

V období 30. a 40. let využívá hodně fantaskní satiry, která přechází až ke karikaturám využívající jazykovou komiku, ale i filozoficky orientovaná díla. Neff v této době hledal a zkoušel různé literární žánry, ve kterých se nevyhýbá ani pohádkovým motivům. Bylo to dané také tím, že hledal kompromis mezi vysokou a oddechovou literaturou, protože pochopil, že jen tak přitáhne svého čtenáře. *„Zdůrazňoval, že tati zábava nesmí klesnout pod jistou úroveň vkusu, nesmí být šablonovitá, stereotypní, vulgární, nesmí nadbíhat vkusu nejméně vyspělých čtenářů a diváků, nesmí „těžit z toho, co je v člověku triviálního a všedního“*⁹³ Tímto poukazuje na moderní brakové romány, které v té době zaplavily knižní trh. Proto hledá způsob, jak diváky pobavit, přinést jim i relaxaci, ale bez ztráty kvality. K tomu sloužila i díla se satiricky použitými pohádkovými motivy, a to zejména v povídce **Poslední drožkář** a v románu **Vyhnaní z ráje**.

5.3.1 Poslední drožkář

Tento příběh nese podtitul groteskní pohádka a není to nijak nadnesený výraz. Pohádkových motivů autor použil celou řadu – kouzelné předměty jako bezedný pytlík s ovšem, či kastrůlek, ze kterého kaše nikdy neubyde, kouzelný dědeček, tentokrát v podobě svatého Kryštofa, zaklínadla, okřídlený kůň apod.

Příběh posledního pražského drožkáře Šťádry, jehož práci stále více nahrazují jízdy taxíků. Jeho situace je natolik zoufalá, že už nemá na jídlo pro sebe ani pro svou kobyliku Mufatovou, v té chvíli se mu zjevuje svatý Kryštof, jako

⁹³ HOFFMANN, Bohuslav. *Vladimír Neff*. 1982, s. 35.

patron všech drožkářů a splní mu „pohádková“ tři přání. Ten si nepřeje nekonečné bohatství, ale jen bezedný pytlík ova pro Mutafovou a pro sebe kastrůlek nastavované kaše, které nikdy neubude a je stále čerstvá a voňavá. Posledním a nejzvláštnějším přáním bylo „*aby Mutafové narostla křídla a abych mohl s ní a s kočárem létat v oblacích.*“⁹⁴ Díky tomuto splněnému přání se proslaví po celé Praze a zažije dobrodružné příhody. Při cestě s opilým básníkem Viksoslavem Činelem, který nešťastnou náhodou vypadne, se pokládá za vraha a prchá pryč za hranice. Tak se setkává nejprve s loupežníky na Korsice a poté odlétá dál na jih až do Afriky, kde se setkává s padouchem Harry Skočdopolem, samozvaným diktátorem (náčelníkem), a díky své létající drožce a bezednému kastrůlku je Šťádra místními dosazen na trůn. Ale jeho vládnutí netrvá příliš dlouho, protože jej lstivý Harry Skočdopole úskokem o jeho kouzelné věci připraví a zmizí. Objevuje se až u hledačů diamantů, kde je zatčen. Šťádra mezitím bloudí po džungli s amnestií až potká krásnou Gwendolyn. Paměť se mu vrátí ve chvíli, kdy si přečte v novinách své jméno s tím, že je proti němu veden soudní proces, ale místo něj v cele sedí Harry Skočdopole. Chce své jméno očistit, a tak se vydává na místo přelíčení. Ačkoli přichází pozdě, svou čest získá zpět a stejně tak své kouzelné věci a vrací se zpět do Prahy, kde je vyhledávanou atrakcí.

Celá povídka je jednou velkou parodií zejména na dobrodružné příběhy z exotických prostředí, ale také například na surrealistickou poetiku, kdy je Viksoslav Činel evidentně parodií na básníka Vítězslava Nezvala,⁹⁵ nebo Harryho Skočdopole Adolfu Hitlerovi s jeho proslovy s typicky výraznou gestikulací: „*I usoudil, že je zbytečno se namáhat vymyšlením dalších bohapustých žvástů a že stačí hodně křičet a máchat rukama.*“⁹⁶ Žánr pohádky je zde použit, jako odkaz k tomu, že rodokapsové příběhy o pistolnících a krutých banditech a nevinných kráskách jsou pohádkami pro dospělé a proto tuto grotesku do ní stylizuje mnoha odkazy i na klasické pohádkové příběhy, jako například Červenou Karkulku. „*A jaké to má divné oči ten kůň! – To nejsou oči, Karličku, to jsou ohlávky. – A proč*

⁹⁴ NEFF, Vladimír. *Poslední drožkář: groteskní pohádka*. 1935, s. 24.

⁹⁵ HOFFMANN, Bohuslav. *Vladimír Neff*. 1982, s. 36.

⁹⁶ NEFF, Vladimír. *Poslední drožkář: groteskní pohádka*. 1935, s. 87.

*má tak strašně ohnutý hřbet? – Protože je starý a sešlý Karličku. – A proč má tak ohromné břicho? – Protože mu asi dal pán moc nažrat, Karličku. – A proč má tak dlouhou tlamu? – To není tlama, Karličku, to je pytel, přivázaný na hlavu a z toho ten koníček žere.*⁹⁷

5.3.2 Vyhnaní z ráje

Tento ne zcela známý román vyšel roku 1939 lze považovat za filozofický, jelikož je v něm důležitým tématem hledání smyslu života a jeho naplnění. Spojujícím motivem je že uskutečnění našich snů, nemusí přinést hledané štěstí.

Ústřední postavou je účetní Jan, který se konečně dočkal povýšení a zvýšení platu, které potřebuje, aby se mohl oženit. Jeho vyvolenou je Milada, rozmazlená dcera architekta, která svého nastávajícího nijak vášnivě nemiluje, jen je pro ni jistotou, ale stále touží po svém princovi na bílém koni. Také její otec – architekt Lazar – není spokojen se svou pozicí projektanta malých rodinných domků a rád by stavěl významné stavby po celém světě. V jejich domácnosti se jednoho dne objevuje zvláštní smutný mužik, který tvrdí, že je ďábel a umí číst myšlenky, který umí splnit každé přání, stačí se jen podepsat. Lazar a jeho dcera tomuto muži upíší svou duši výměnou za splnění jejich snů. Milada chce muže svých snů, Lazar hvězdnou kariéru. V den oslavy Jana a Milady se do domu Lazarových snaží vloupat dvojice zlodějí – doktůrek, zlodějský učeň, a Šindel, zkušený kasař s velkými morálními zásadami. Jelikož se Milada s Janem rozejde, vrací se s otcem dřív domů, naráží tam na pohledného mladého muže, který se potuluje po jejich zahradě. Jedná se o fešáka doktůrka, který se snaží zmizet, ale nakonec se svou výřečností dostane do domu. Začne složitou hru plnou lží a manipulací, kdy přesvědčí otce Lazara, že mu chce nabídnou postavit město v Americe, a také přiměje Miladu, aby se do něj zamilovala. Oba věří, že jim tohoto muže seslal ďábel. Ani jeden nakonec z tohoto nalezeného štěstí nemá radost a oba se trápí. Také Jan nechápe nové skutečnosti a snaží se o svou vyvolenou bojovat. V závěru se Lazar i jeho dcera rozhodnou nepodlehnout lžím návštěvníka a zůstat u svého

⁹⁷ NEFF, Vladimír. *Poslední drožkář: groteskní pohádka*. 1935, s. 35-36.

starého života. Milada se rozhodne požádat d'ábla o navrácení úpisu, náhodou potkává Honzu, který ji doprovodí. Čert o vydání úpisu nechce ani slyšet a nabízí Honzovi slávu, bohatství, kariéru, úspěch u žen, ale Jan odmítá, což d'ábla potěší, jelikož má soupeře, který nepodlehł jeho svodům a vydává mu úpis nejen Miladin, ale také starého Lazara. Doktůrek je zatčen a dostane se mu spravedlivého trestu.

Pohádkovými motivy jsou v tomto románu zejména hlavní postavy – „hloupý“ Honza, „princezna“ Milada a d'ábel, jehož příchod naruší jasně očekávaný děj. U Milady se nejprve prohloubí touha po jiném životě, než se jí nabízí, aby si uvědomila svou malichernost. Honza se naopak ze skromného chlapce rozvine do rozhodného muže znající vlastní cenu a je i oceněn, protože nepodlehne vábení d'ábla a zachrání ostatní, i když není jasné, co by se s nimi stalo a jestli vůbec něco. Tato neurčitost dává čtenáři možnost pochybovat, to je i podloženo první kapitolou, která hlásá, že z psychiatrické léčebny unikl pacient vydávající se za čerta. Všechny tyto skutečnosti ve čtenáři evokují pocit, že čtou pohádku, i když satirickou, která musí dobře dopadnout pro ty, kteří si svou chybu a chvilkové podlehnutí mamonu uvědomí a sáhnou do vlastního svědomí, že by je neudělal šťastnými. Ostatní budou potrestáni.

5.4 Karel Poláček

Tvorba Karla Poláčka je spjata s publicistikou, které pronikala i do jeho prozaické tvorby. Typické pro něj bylo, jak skvěle pozorovatelské umění, tak i realistický způsob psaní. V jeho tvorbě pro dospělé je proto příběh s ústředním fantastickým motivem rozhodně výjimečný⁹⁸. Takové prózy nalezneme pouze dvě, které dokonce vycházeli společně a v obou případech se jedná o parodii žánru, kterou nesou ve svém názvu. V první povídce jde o záhadu, která se v závěru racionálně vysvětlí jako podvod, v druhé o střet klasického pohádkového motivu se všední realitou. První je „satirické romaneto“ **Na prahu neznáma**, druhým „první pražská pohádka“ **Kouzelná šunka**.

⁹⁸ Nalezneme jej až v posmrtně vydané pohádkové knížce *Eduant a Francimor*.

5.4.1 Kouzelná šunka

V této povídce se poprvé u Poláčka můžeme setkat s pohádkovými motivy, a to navíc v próze pro dospělé. Jedná o klasický pohádkový námět zasazený do reálného současného Poláčkova světa s jeho malými obyčejnými lidmi, jejich přednostmi i neřestmi. Z tohoto spojení vzniká komická příběh, který čtenáře překvapí.

Ulicí Prahy prochází opilý Vojtěch Cipra, který všechny své peníze utápí v alkoholu, a přemýšlí o sebevraždě. Chce si vykouřit svou poslední cigaretu, když tu se náhle před ním objeví stařeček, který jej žádá, aby se s ním o retko rozdělil. Když dědeček zjistí, že má dobré srdce, prozradí mu, že je Pán Bůh a splní mu jedno přání. Cipra neodolá a přeje si šunku. A dostane ji, doma na něj čeká. A není jen tak ledajaká, ale obrovská a má jednu zvláštnost, ať se z ní ujídá sebevíc, vždy je do druhého dne zase celá. Tímto rodina Ciprova přestala materiálně strádat, ale přineslo to i starosti, například návštěvu tajné policie. Po nějakém čase je situace u Vojtěcha Cipry v největším pořádku, protože si otevře obchod, kde prodává svou šunku levně a vydělává mnoho peněz. Hlavnímu hrdinovi ovšem stoupla sláva do hlavy, a tak začal svoje jmění zase rozhazovat, dokonce neprozřetelně prodal svou kouzelnou šunku, která tímto ztratila své kouzlo. A tak se zase znovu stal Vojtěch Cipra chudým návštěvníkem hospod pochybného jména, který přemýšlí o tom, že se utopí ve Vltavě.

Povídka je poměrně krátkého rozsahu, ale stejně jako pohádka, na malé ploše dokáže vystihnout celý poměrně jednoduchý příběh, který se v závěru zacyklí a končí stejně jako začal. Zajímavá je také aktualizace nejen prostředí, ale také jazyka, jakým například kouzelný dědeček hovoří. Zcela jistě se nejedná o řeč Pána Boha, kterou by čtenář očekával, naopak na něj působí, jako obyčejný žebrák. Tuto povídku přesně vystihuje rčení: Lehce nabyt, lehce pozbyl.

5.5 Vladislav Vančura

Vladislav Vančura je velmi specifickou osobností českých literárních dějin. Jednak osudem, kdy byl roku 1942 popraven gestapem, ale hlavně svou tvorbou, kdy využívá specifický originální jazyk a styl vyprávění. *“Tím jsou jeho prózy navýsost básnické a ozvláštňují skutečnosti a děje zdánlivě všední a nezajímavé a posunují je významem do souvislostí myšlenkově závažných. Přitom aktuální souvislosti jsou přítomny, ať je námět jakkoli ze vzdáleného času.”*⁹⁹ Jeho prózy často ztrácí epičnost, typické je hledání vnitřního napětí v rozmarných i baladických příbězích s hrdiny mající svérázný charakter, jejichž smysl se hledá jen obtížně.

Již v rané tvorbě se Vančura jevil jako autor nekonvenční a kritický autor. Často se to projevuje parodičností, ironií a satirou, která je někdy skrytá, jindy zcela zjevná, spojováním kontrastních rovin ať už jazykových, stylistických, tematických nebo myšlenkových, snahou o narušení obvyklých dějových i kompozičních struktur. *„Ve struktuře Vančurovy prózy nalézáme v těsné blízkosti nejrůznější prvky, z jejichž spojení, srážek a prolínání se rodí zvláštní významové ovzduší ozvláštňující i nejprostší tvrzení, i nejbanálnější fakt. Slova archaická i hovorová, vznešená i hrubá, knižní i obyčejná; sloh biblických legend, modliteb a žalmů; naivita pohádek, kouzlo dětských vzpomínek, útočnost politických výzev a novinových pamfletů, naléhavost básnických vizí; tragédie a žert, proklínání i rozmarná hra významů a slov; zlomky starých mýtů, denní společenské a politické aktuality a narážky, fakta drsné skutečnosti i utopické obrazy to všechno Vančura soustřeďuje na malé ploše svých próz.”*¹⁰⁰ Z raných próz jsou pro tuto práci zajímavé hned první dva prozaické soubory – **Amazonský proud** a **Dlouhý, Široký, Bystrozraký**.

Další knihou, kde je možné najít značnou inspiraci pohádkovými motivy je román **Tři řeky**, který patří do vrcholného období Vančurovi tvorby, a který

⁹⁹ ŠTASTNÝ, Radko. *Čeští spisovatelé deseti století*. 2001, s. 389.

¹⁰⁰ MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1995, s. 312.

následoval po románu Konec starých časů. U Vančury je typické, že každá kniha vycházející z rukou tohoto autora byla novým pokusem o změnu slohu a také tématu. Ve skladbách vzniklých v druhé polovině 30. let se pokusil zachytit pluralitu světa, proměny společnosti v kontextu života jednotlivce. Souvisí to s dobovou změnou společenského románu. Důležitý je vztah člověka a prostředí, které se projevuje jako determinanta určující jednání hlavního hrdiny, vedoucí jeho kroky kupředu při hledání vlastního štěstí.¹⁰¹

5.5.1 Amazonský proud

Jedná se o Vančurovu prvotinu, která vyšla roku 1923 jako soubor čtrnáct drobných próz. V předmluvě se autor podepisuje jako Devětsil, čímž přiznává svou příslušnost k tomuto sdružení mladých básníků. Vliv avantgardy je zde evidentní. Projevuje se především lyrismem a fantasijskými představami. Zajímavé je také užití exotických motivů například zemí a zvířat a levicově orientované téma pospolitě práce. Autora fascinuje běžný život obyčejných lidí, přátelství a láska. Četná jsou líčení, kdy autor hodnotí a vyjadřuje svůj postoj k jednotlivým detailům, která jsou pro něj důležitá.

V tomto souboru je užito groteskní nadsázky, parodie a satiry, a to vše vyjádřené jedinečným vančurovským metaforickým stylem. Některé z próz je možné označit za žánrové obrázky, jiné za rozšířené anekdoty, zřídka za povídky. „Šlo tedy o rozbíjení tradičních literárních forem, a takovéto rozdrobené nápady, postřehy a náčrty mohly se k tomu jevit vhodným prostředkem...Autoru šlo především o pečlivé vybroušení jednotlivých drobných kamínků, z kterých skládal mozaiku.“¹⁰² Často čtenáře překvapí chybějící pointa, závěr, který očekává a který se nedostaví.

Jeho hrdiny jsou prostí lidé šťastní i nešťastní, například skromný stárnoucí vozká slapské pošty, mladý vorař, který nečekaně utone, drobní řemeslníci, dělníci na stavbě Panamského průplavu, děti, zvířata i pohádkové bytosti v povídce

¹⁰¹ MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945.* 1995, s. 324.

¹⁰² MUKAŘOVSKÝ, Jan. *Vančurovy prózy z doby mladosti.* 1959, s. 170.

Nezábavná skutečnost. Ve svých prózách zastává se dobrých prostých lidí a zlo, na které útočí nepodceňuje, naopak vyjadřuje jím všeobecné zlo utlačující vše dobré. Postavy předurčuje jejich snění, ve kterém se přesunují do budoucnosti, do minulosti i do světa, což jim pomáhá překonat svou špatnou situaci.

Jak již bylo řečeno setkáme se s pohádkovými motivy v próze **Nezábavná skutečnost**. Jedná se o lyrickou parodii na pohádky o vodnicích, které vytvořil jen strach z neznámého a které vytvořily mýtickou bytost. Až lidský strach vytvořil fyzicky vodníka.¹⁰³ „*Vypravování o příšeře se zaplétá, roste, věc stává se nepochybnou. Dračky přičinily podrobnosti o zařízení vodníkovy domu. Děti na pastvách a večerní vyprávěči nadali jej zásadním zlem. Epičtí starci zosnovali děj mnohonásobně pohnutý. Vodník byl učiněn celé vsi patrným a známým. Byl stvořen. Pouhopouhá představa stala se skutečností. Vymyšlené vejce zvětšovalo se ryhováním. Netvořivá dobrohouštská hlubina hýbe se teď bytostí.*“¹⁰⁴ Poté ale postavu zbaví statusu mýtické postavy a dá jí světské zaměstnání a postavení v rámci obce, která jej tak horlivě vytvořila.

5.5.2 Dlouhý, Široký, Bystrozraký

O rok později tedy roku 1924 vyšla podobně laděná sbírka jako *Amazonský proud*. Z části na ni i navazovala, ale objevili se zde nové prvky. Zde již lze mluvit o povídkách – jedná se pouze o tři skladby (*Cesta do světa*, F.C.Ball a Dlouhý, Široký, Bystrozraký). Zejména první z nich tíhne více k epice, autor se v ní snaží popsat vývoj více postav ve složitějším vyprávění, než je v *Amazonském proudu*, i když některé prvky jsou zde právě z této sbírky použity. Další dvě jsou spíše založeny na poetické volné fantasii, kde užívá prvků dadaismu, satiry, až absurdní grotesky, ale také pohádky i dobového filmu.

Cesta do světa vypráví o osudech dvou chlapců z různých společenských tříd, kteří se náhodou setkali a spřátelili. „*Utekou spolu daleko od domova, do cizích měst a zemí, nejdříve do Vídně, potom do Itálie. Vracejí se spolu jako muži*

¹⁰³ Stejným způsobem vzniklo strašidlo Barbucha ve Vančurově dětské knížce *Kubula a Kuba Kubikula*.

¹⁰⁴ VANČURA, Vladislav. *Amazonský proud. Dlouhý, Široký, Bystrozraký*. 2013, s. 16.

s trpkými životními zkušenostmi.“¹⁰⁵ Zde nakonec ale jejich příběh nabývá mnohem větší závažnosti – boje dělníků proti utiskovatelům, konfrontace bohatých a chudých.

Další z těchto povídek je **F.C. Ball**, která, jak název napovídá, povídkou o fotbalovém klubu¹⁰⁶, který založil a řídí farář Felix Hoch a jehož členy jsou lidé nejrůznějších profesí spíše málo fyzicky zdatní – básníci, lékaři, malíř a další návštěvníci hospody U dvou litrů. Fotbal je spíše kulisou pro satiru na české kulturní poměry ve dvacátých letech, komentuje tehdejší kulturní události, paroduje známe osobnosti, ale v zašifrované podobě. Povídka kritizuje odtrženost soudobé inteligence od skutečného života, uzavření se v odborných zájmech, její nadřazenost vůči ostatním lidem a staví je do komické situace – hraní fotbalu.¹⁰⁷

Pro „čtenáře pohádek“ je ovšem nejzajímavější již pohádkově se nazývající povídka **Dlouhý, Široký, Bystrozraký**, která patří k Vančurovým prózám s nejvíce fantastickými motivy. Autor zde paroduje mnoho v té době populárních žánrů – pohádku, dobrodružných a cestopisných románů, rodokapsů, detektivek, bulvární žurnalistiky apod. Tři pravidelní návštěvníci pivnice Jed a ploutev (jinak Věrná mřenka) se sejdou u fantastického vyprávění jednoho z nich ševce Františka Dlouhého (jinak také Havraní křídlo) o ztraceném oslátku. Jeho kumpáni Alexandr Široký (též San) a Josef Bystrozraký mu jej pomáhají hledat při cestě kolem světa, aniž při tom opustí teplo hospody. „*Proletí Amerikou – v aeroplánu, na létajícím koberci, na křídlech... osláci však nikde nenajdou; není ani v Asii, v poušti Gobi a jinde.*“¹⁰⁸, nakonec ale zjistí, že je postavou v knížce. Tato povídka je výzvou pro čtenáře, aby nechal plynout svou fantazii a uvěřil, že slovo má moc změnit skutečnost, nebo aby se dovedl zasmát „*přemetům, které tropí slovo nad skutečností.*“¹⁰⁹

¹⁰⁵ MUKAŘOVSKÝ, Jan. Vančurovy prózy z doby mladosti. 1959, s. 176.

¹⁰⁶ Tato povídka vycházela roku 1922 na pokračování v Rudém právu, stejně jako novela Eduarda Basse Klapzubova jedenáctka. V mnoha věcech mají společné rysy, ale podobnost je čistě náhodná. Jak píše Mukařovský: „*Myšlenka fotbalové světovosti československé byla tehdy zřejmě „ve vzduchu*“.

¹⁰⁷ MUKAŘOVSKÝ, Jan. Vančurovy prózy z doby mladosti. 1959, s. 183.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 179.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 180.

Jedním se žánrů, které paroduje je mimo jiné také pohádka. Často aby vystihl absurditu situace, staví vedle sebe jevy, které k sobě nepatří, čímž ji násobí. Zároveň ale absurdní detaily spojuje do smysluplných celků. „*Paní hostinská složila ruce na břicho. „Nejsem sličná“, pravila, „dobrá, ale mám hospodu a nejsem ohyzdná; kdyby některý z vás vymýtil draka nebo potřel bradatého čaroděje, vdala bych se za něho a dostal by půl hospody a piva, co by vypil ve dne. Kdybych zatím otěhotněla, dám mu svou dceru, a kdybych otěhotněla víckrát, dám mu tu nejmladší.*“¹¹⁰ Prolínání nejrůznějších žánrů, snových a reálných představ, to vše napomáhá zvyšovat komický dopad na čtenáře.

5.5.3 Tři řeky

Román **Tři řeky** bývá pokládán za nejjasnější, dějově plynulý a ideově vyhraněný, i když v něm nechybí zvláštní rozpory, které jsou typické pro autorům originální přístup. „*Hrdinové románu trpí a umírají, my s nimi soucítíme, jejich osudy nás však nedojímají až k slzám a nakonec vše dobře dopadne, dobro zvítězí jako v pohádce.*“¹¹¹ Vančurův vyprávěčský styl je výrazně odlišný, jelikož svůj společenský román vypráví na principu pohádky, takže spojuje dva protikladné epické žánry jakými jsou román a pohádka, tedy zobrazování mýtu a reality. Tyto dvě roviny se navzájem prolínají.

Román využívá pohádkový základ celého příběhu. Sedlák má tři syny, z nichž dva jsou silní a mají se k světu. Na rozdíl od nich třetí syn je neduživý. Sedlák si vnutí myšlenku, že nejmladší není ani jeho syn, a tak jej odstrkuje jako Popelku. Ze syna Jana nakonec vyroste statný český Honza, který přejde tři řeky – českou, sibiřskou a černomořskou, překoná mnoho protivenství, kde mu nejednou jde o život. Jako dobrá víla nad Janem bdí doktor, který jej přivedl na svět a zastává pro něj částečně roli otce. Oba starší bratři umírají ve válce a sedlák nakonec pouští do svého srdce lásku k Janovi, který mu bude hrdým nástupcem. Román končí zvěstováním pohádkového hloubka, který potvrdí, že Jan je opravdu sedlákův syn.

¹¹⁰ VANČURA, Vladislav. *Amazonský proud. Dlouhý, Široký, Bystrozraký*. 2013, s. 75.

¹¹¹ LUKEŠ, E. Doslov. 1985, s. 263.

Autor použil pohádkového principu při zobrazování osobního života Jana Kostky, hlavního hrdiny, ale také reálného sociálního tématu. Pohádkovost slouží nejen k tomu, aby byl příběh přístupnější, ale také proto, že má schopnost vdechnout příběhu obecný smysl. Pohádkové vyprávění je zvýrazněno volbou jazykových prostředků, kdy je užit spíše jednoduchý jazyk příznačný pro tento starý epický žánr, také typizovanými rčeními (např. „*cestou necestou*“¹¹²) a opakováními ve větách (např. „*Nebylo rány..., nebylo zlomeniny..., nebylo léku...*“¹¹³), která jsou pro pohádku příznačná.

V díle nalezneme mezi prostotou pohádky a složitostí románu rozpor, který se autor řeší tím, že se nesnaží zachovat plynulost a ucelenost vyprávění, že nesleduje hrdiny na každém kroku, ale skládá román jako mozaiku jednotlivých epizod. „*Mnohé z života postav zůstává skryto, zatemněno, vyprávění probíhá v skocích, v ostrém filmovém střihu, kamera snímá jen to, co pokládá autor pro celkový smysl příběhu za důležité.*“¹¹⁴ Základ daný pohádkovým příběhem je rozvinut do několika dějových pásem, které Vančura dělí na jednotlivé epizody spojené jen časovou a prostorovou souvislostí. Bez obtíží se přenáší z jednoho prostoru do druhého, z Čech do Ruska, ze statku na zámek. Nikterak se ale nedává svazovat pohádkovou osnovou.

V hlavní postavě Jana Kostky se nejvíce prolíná pohádková konstrukce s dějinnou realitou, kterou román zachycuje. Nechtěný syn, který je vychováván čeledí, který si zachovává kladné vlastnosti. Hrůzami a nebezpečími války prochází se statečností českého Honzy. Na zkušené ve světě se změnil nejen fyzicky, ale také zmoudřel. „*Do pohádkově reálného nebo reálně pohádkového hrdiny Jana vložil autor svou víru v renesanční a socialistickou obrodu člověka, který by neměl uhýbat a měl by žít plně, jak se o to vždy až do své tragické smrti snažil sám Vančura.*“¹¹⁵

¹¹² VANČURA, Vladislav. *Tři řeky*. 2013, s. 9, 66.

¹¹³ Tamtéž, s. 10.

¹¹⁴ LUKEŠ, E. Doslov. 1985, s. 266.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 269.

Silný je zde i další pohádkový motiv – rozpor mezi světem chudých a bohatých. Ale navzdory rozdílnosti jednotlivých společenských vrstev a rozdílnosti lidských kořenů nachází autor spojující motiv. Je to sdílená bolest a utrpení, která je spojnicí mezi světem skutečným a pohádkovým. V obou těchto světech musí projít hrdina životními zkouškami, zažít dobro i zlo, aby nakonec našel štěstí. „*„Piš,“ odpověděla selka, „že bůh seslal na ruský lid zkoušku a že ho vede po hrbolových cestách, aby uvěřil v mír a spravedlnost. Bůh,“ pravila selka, „bohatým teď bere, co rozdal, a chudým dává, ale bolest přitom rozdílí na obě strany rovným dílem. A tak spravedlnost, to dítě boží, jako lidský tvor s bolestí na svět přichází a lidé si mohou oči vyplakat a štěstí a hoře zároveň pociťují.“*¹¹⁶ Motiv bolesti, která je nutná ke šťastnému konci se prolíná i do šťastného setkání otce se synem, které je poznamenáno ztrátou starších bratrů. „*V tomto souzvuku, v tomto štěstí zaznívá však hoře. Hoře naplňuje to štěstí jako jádro ořechu naplňuje ořech. Ale ani to štěstí, ani to hoře nemá hranic a splývá a prolíná se a prostupuje.“*¹¹⁷

Román ale není prostoupen skepsí, že lidský osud je plný bolesti, ale spíše nadějí, že po utrpení zvítězí dobro nad zlem, přináší laskavější pohled na nepřátelský svět, který pohádka poskytuje.

5.6 Jan Weiss

Dílo Jana Weisse je řazeno do fantastické literatury, která v jeho případě blíží k expresionistickým vizím, která vychází z velmi intenzivního zážitku – válečných hrůz, kterou Weiss osobně prožil a která jej poznamenala na celý život. Pro Weiss je typická určitá autobiografičnost, ale také pronikání snu a reality. Jeho prozaické dílo je vystavěno na fantastických preludech, z nichž je ale v centru zájmu člověk, jeho psychická zákoutí i cesta v hledání lidství.¹¹⁸

¹¹⁶ VANČURA, Vladislav. *Tři řeky*. 2013, s. 218.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 238.

¹¹⁸ WEISS, Jan. *Přišel z hor*. 1982, s. 9.

U Weisse najdeme pohádkových motivů poměrně dost, je to pro něj únik od hrůz současného světa a hledání naděje, že dobro zvítězí nad zlem. Tato záliba v pohádkových strukturách má počátek v jeho dětství, kdy poslouchal lidová vyprávění z rodného kraje v podkrkonoší. Jednak ji používá jako motiv groteskní, ale ve svých nejvýznamnějších románech – **Dům o tisíci patrech** a **Přišel z hor** – využívá kouzelný a bezpečný svět pohádky, jasného rozdělení dobra a zla, žádoucího vítězství kladných hrdinů pro potřebu vyrovnání se s ohrožením reálného světa. V prvním případě s první, v druhém s druhou světovou válkou.

5.6.1 Dům o tisíci patrech

Weiss byl levicově orientovaný autor, a proto se v tomto románu objevuje sociální motiv kritika kapitalistického zřízení, ale také se zde vrací k zážitku horečnaté vize. *„Zde však tento motiv vytváří už jen tenký reálný podklad - občas matně prosvítající vlastním dějem – fantastické vize obludné stavby, která symbolizuje sociální strukturu soudobé společnosti i její rozpad.“*¹¹⁹ Tento román je zařazován jako utopický, ovšem mísí se v něm prvky detektivního dobrodružného příběhu. Do struktury vypravování mimo pohádkové motivy pronikají i parodované prvky brakové literatury s nejrůznějšími až absurdními postavami.

Petr Brok, který jako detektiv, hledá a snaží se vysvobodit unesenou princeznu. Do cesty se mu staví Ohisver Muller – zlý čaroděj, diktátor, který utiskuje obyvatele Mullerdomu. Román začíná snem, obrazem zajateckého tábora. Hrdina se z něj probouzí na schodech, v neznámém domě, s amnézií. Instinktivně běží dál a dál po schodech, aby zjistil, kde je a kdo je. Nezbyvá mu nic jiného než začít pátrat nejen po své identitě, ale také po příčině zla. Ve snovém světě je představitelem zla Muller, kterého je potřeba porazit, což se mu následně podaří, boří se jím i tisícipatrový sen, navrací jej do realit, která se naopak zdála být snem.

¹¹⁹ MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945.* 1995, s. 237.

V románu nejsou pohádkové motivy jen prostředkem pro rozdělení dobra a zla, ale mají funkci také poetizující. Například princezna Tamara vzpomíná na zakleté království evokující pohádku o Šípkové Růžence: „*Otec na trůně pláče, poslední král z rodu bílých brad. Nemá nikoho, komu by odkázal svoje království. Jedinou dceru mu unesl čaroděj a pod věží vypučel již první šípek...*“¹²⁰ Kletba leží na celém světě, lidé se stávají jen skořápkami, duše z nich se vytratila.

5.6.2 Přišel z hor

Tento román vyšel roku 1941, jako reakce na druhou světovou válku. Tímto projevuje lásku k rodnému kraji i k vlasti, která je sužována okupací, a také naději v návrat spravedlnosti. Vzhlíží v něm k bájnému Krakonošovi, ochránci a mstiteli utiskovaných. V době vydání ovšem nemohl naplno vyslovit svou touhu po spravedlnosti, svůj odpor k současné situaci, a tak se navracel k rodnému kraji, který byl odtržen od českého území. O to větší byl ale dopad tohoto románu popisujícího krásu českých Krkonoš, jeho obyvatele zvládající svůj náročný úděl, a v neposlední řadě krakonošskou tradici, oslavující mocného pána hor.

Poklidný život krkonošského městečka Javorek se navrácí dávný rodák, pan Pošepný. Je to člověk zvláštní a sám sebe nazývá podivínem. „*Víš, já jsem podivín. Podivín, to je člověk, který dělá jiné věci než všichni ostatní lidé.*“¹²¹ Jeho příchod naruší zaběhnutý řád klidně plynoucího života. Začnou se zde dít věci zázračné a nepochopitelné. Najednou se lidé a vztahy mezi nimi začnou nabývat na pravdivosti a na povrch vyjdou věci, které dosud vypadaly úplně jinak. Místní boháč využívá těžké práce místních tkalců pro své zisky, jeho po kariéře toužící synovec se dopouští celé řady podlých skutků vůči svému strýci, kterými se později chlubí a tímto ubíjí svůj vztah k Lidce Jahelkové, která v sobě neumí ukončit vztah k němému Petrovi. A nejchudší rodina v městečku stále více strádá. Objevuje se stále více otázek. Kdo je tajemný pan Pošepný a jaká umí kouzla, která ukazuje jen dětem? Postupně zase všichni obyvatelé zase začnou věřit na zázraky.

¹²⁰ WEISS, Jan. *Dům o tisíci patrech*. 1990, s. 161.

¹²¹ WEISS, Jan. *Přišel z hor*. 1982.

Najednou zasáhne vyšší moc, když jsou odhaleny zlé skutky továrníka Pazdery a jeho synovce, chudému se dostane zlatému daru, je vykopán poklad a němému se vrátí řeč. Lidé si vzpomenou na pána hor Krakonoše, na kterého snad věří jen v pohádkách. Pan Pošepný nakonec mizí, stejně tajemně jako se objevil. S jeho pomocí poznali lidé vzájemně svou povahu, potřebným se dostalo pomoci, zlí a podlí neušli trestu. *„On sám však uviděl mezi lidmi kromě vády a křivd ještě i málo víry v naplněný lidský život, málo fantazie a snění, málo schopnosti překlenout i tak těžko překonatelnou propast mezi zkostrnatělým, ustaraným světem dospělých a pohádkovou říší dětí.“*¹²²

Postavám i čtenáři Weiss zatají původ zázraků, i když jen náznakem je přivlastňuje panu Pošepnému. Závěr knihy vyznívá jako apel k zachování tradice lidových pohádek, jež mohou pomoci nalézt víru v sebe sama i okolní svět i v této složité době.

¹²² WEISS, Jan. *Přišel z hor*. 1982, s. 11.

6 Analýza motivu – pohádkových postav v jednotlivých prózách

„Odvěké tajemství, proč lidé před tisíciletími milovali pohádkáře, vládne v každé době a bude patrně povždy spolčeno s lidským životem.“

E. Bass

6.1 Hrdina

Jedná se o hlavní postavu celého pohádkového příběhu, která čelí nejrůznějším nástrahám a řeší svůj problém, často neřešitelný úkol. V pohádkách je nositelem kladných vlastností, kterými převyšuje ostatní postavy. Je morálně i fyzicky zdatný i atraktivní. Často je jeho konání motivováno ziskem nějakého vzácného předmětu nebo nevěsty ať už urozené nebo prosté, známé nebo neznámé. Často to bývá nejmladší ze tří synů, podceňovaný, kterého jeho okolí nepovažuje za hrdinu. Jindy je považován za outsidera, který je nazýván hloupým, líným nebo bojácným.¹²³

Hrdinou, který se snaží zachránit svět je bezesporu inženýr Prokop v Čapkově **Krakatitu**. *„Prokop je pohádkový hrdina, který se vypraví do světa, bojuje s nepřátelskými mocnostmi mnohokrát silnějšími, než je on sám, a na konec zvítězí; i totožnost křestního jména s příjmením („Prokop“ slouží zároveň za obojí) obklopuje jej neurčitostí příslušející pohádkovému reku...“¹²⁴ Ústřední hrdina nese téměř romantické rysy, kdy svůj vynález, který by mohl ohrozit celý svět, brání před uchvatiteli, kteří by jej chtěli využít pro svůj prospěch – ovládnutí světa. Jedná se o klasický pohádková námět, kdy hlavní hrdina „prožívá tajemná dobrodružství, pozná oddanou a vášnivou lásku, přemáhá překážky, pronásleduje nepřítele a dostává se do jeho moci a je z ní vysvobozen.“¹²⁵*

Hrdinou, i když jen ve snu, je bezesporu Petr Brok v románu **Dům o tisíci patrech**, který na cestě při hledání sebe sama nachází svůj postoj vůči zlu. Ze

¹²³ OTČENÁŠEK, Jaroslav. *Antropologie narativity - problematika české pohádky*. 2012, s. 75, 78.

¹²⁴ MUKAŘOVSKÝ, J. *O Karlu Čapkově a jeho Krakatitu*. 1958, s. 325.

¹²⁵ MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1995, s. 595.

svého snu musí vysvobodit sám sebe tím, že přemůže zlo a zbaví lidstvo tyrana, který mění lidi za beztvaré loutky.

Také Jan Kostka z **Tří řek** je hrdinou, který nejprve jako odmítaný syn snaží se uplatnit ve svém životě, který je držen v izolaci od své rodiny, ale také od ostatních, jelikož dostane možnost studovat, jako obyvatel města. Až iniciační cesta, která ho provede hrůzami válek, ale také dalšími příkořími z něj udělá moudrého dospělého muže, který si ví se vším radou a který konečně uspěje v očích svého otce, po čem touží se všeho nejvíc. Také je u něj patrná láska k domovu. Tuto iniciační cestu je možné nalézt právě u pohádek o Hloupém Honzovi, který se vydává do světa na zkušenou a vrací se s odměnou. Pro Jana Kostku je tímto uznání otcem.

Dalším Honzou, který uspěje ve zkoušce, v tomto případě s ďáblem, je hlavní postava v románu **Vyhnaní z ráje**. Z poněkud studeného, naivního účetního se pod vlivem událostí stává osoba rázná, stojící si za svými názory. Zde Jan nezastírá svůj vesnický původ, naopak si za ním stojí, ale město, a hlavně jeho vyvolená Milada mu jej znovu a znovu připomínají a snaží se jej převychovat v městského šviháka. Nakonec se ale čistota jeho charakteru ukáže v rozhodujícím okamžiku, kdy nepodlehne svodům ďábla a stojí si za svým získaným postavením a nehonění se za mamonem bohatství a úspěchu.

6.2 Princezna

Princezna je postavou, pro kterou hlavní hrdina opouští svůj domov. Často je jedinou ženskou postavou. Role princezny bývá mnohdy poměrně pasivní, zejména když je unesena nebo zakleta. Čeká tedy na hlavního hrdinu, až ji vysvobodí. Někdy, z důvodu svého zakletí, znesnadňuje svému zachránci plnění úkolů. Pokud je hlavní hrdinkou, musí se pohybovat v přestrojení za muže, aby mohla dosáhnout úspěchu. Mnohdy je nositelkou veskrze kladných vlastností a oslňující krásy.

V románu **Krakatit** se objevuje postava princezny Wille, který se svými nohsledy a obdivovateli, ale také vrtochy, je pohádkovou postavou, který je v lidové, dokonce i světové literatuře s různými obměnami poměrně častý. Z

počátku je Wille prototypem „pyšné princezny“, která je všem nadřazena všem včetně hlavního hrdiny. Zcela nepohádkově je popisován její vzhled: „*Byla tuhá, tenka s nadbytkem pigmentu v pleti, vlastně ne zrovna hezká; maličká ňadra, nohy přehozeny, skvostné rasové ruce; na pyšném čele jizva, oči skryté a prudké, pod ostrým nosem temné chmýří...Panenská, bezcitná, vlná, vzteklá a pyšná – vyprahlá jako troud, jako troud – a zlá; vy jste zlá; vy jste palčivá samou krutostí a nenávistná bez srdce; vy jste zlá k prasknutí nabitá náruživostí; nedotknutelná, chtivá, tvrdá, tvrdá k sobě, led a oheň, oheň a led...*“¹²⁶ Postupně ale získává částečné sympatie jak Prokopa, tak i čtenáře. Ačkoli je motiv princezny je námětem tradičním, zde je poměrně aktualizovaným – princezna je opálená, jezdí na koni, hraje tenis, dokonce umí řídit i automobil. Tato postava, na rozdíl od pohádek, je značně komplikovaná, na jednu stranu nezávislá a nespoutaná žena, na druhou stranu citlivá a plachá dívka, její dvojakost je patrná i ve dvojitě oslovení (pyšný Wille a poddajná Minka). Wille se do pohádkové princezny také částečně sama stylizuje, když Prokopovi vypravuje o svém fantastickém světě, zámku, kam by chtěla utéct před povinnostmi, které jí dohánějí kvůli jejímu postavení. Prahne po tom být unesena, vysvobozena: „*Já jsem princezna zahurská a ty jsi Velký Prokopokopak, král duchů. Ale já jsem zakletá, a proto mne má dostat ryba, ryby s rybíma očima a rybíma rukama a celým rybím tělem, a má mne odvést na rybí hrad. Ale tu přiletí Velký Prokopokopak na svém věrném plášti a unese mne – Sbohem.*“¹²⁷ Za smyšlený pohádkový příběh skrývá prosbu o vysvobození, protože tím by odhalila svou zranitelnost a potřebu hrdiny – ochránce, která je pro pohádkovou princeznu příznačná. Ale nakonec je to princezna Wille, která se stane zachráncem – osvoboditelem, když jako akční hrdinka odváží Prokopa mimo střezný prostor.

Princezna se také objevuje jako kladná postava a pomocnice v románu **Dům o tisíci patrech**, kdy pomáhá hlavnímu hrdinovi přemoci zlo. Není bezduhá jako postavy kolem ní, ale její samota ve vězení ji sužuje, a proto vítá přítomnost Petra Broka, kterého sice nevidí, ale cítí jeho dotyky v erotické scéně. Její postava

¹²⁶ ČAPEK, Karel. *Krakatit: román*. 1966, s. 126, 127.

¹²⁷ ČAPEK, Karel. *Krakatit: román*. 1966, s.173.

připomíná Danteho Beatrici. Je to veskrze kladná postava. Tím, že objevuje ve snu je možná projekcí skutečné milenky v realitě.

Princeznou lze i nazvat Miladu v románu **Vyhnaní z ráje**, kdy zároveň představuje biblickou Evu, která dosáhla poznání, že chtít víc nemusí znamenat jednoznačně štěstí, a že míň může znamenat spokojenost. Její postava, na rozdíl od předchozích prochází značným vývojem, z pyšné, odmítavé rozmazlené dcery architekta představujícího místní honoraci, se stává postavou přemýšlející nad dopady svých jednání. Právě její přerod je v knize nejmarkantnější.

6.3 Vodník

Vodník se v českých pohádkách vyskytuje poměrně často, ale ještě častěji tuto postavu nalezneme v pověstech, i když se jeho charakteristika do značné míry změnila. „*Vodníková proměna z původně zlého a velmi nebezpečného vodního ducha – pána vod na škodolibého a často spíše přihlouplého než nebezpečného „strýčka“ z mlýnského náhonu...*“¹²⁸ V pohádkách je vodník stále nebezpečný, ale už ne děsivým pojetím, spíše škodí. Vodník je obvykle mužik menší postavy, zelené barvy pleti, v zeleném oděvu, z jehož šosu mu neustále kape voda. Často ovládá i různé přeměny, v koně, rybu apod. Žije ve v rybníce či řece, kde má své vodní hospodářství, které ovšem spravuje sám. Obvykle jeho majetek čítá sbírku hrníčku s lidskými dušemi svých utopených obětí, které nechce pustit na svobodu. Hrdina pohádek většinou vodníka přelstí a zmocní se jeho pokladů.

S postavou vodníka je možné se také setkat v mnoha prózách různých autorů, potvrzuje se tak fakt, že vodník je postava v českém literárním prostředí velmi oblíbená. Je možné, že autoři tímto navazovali na tradici, kterou započal Karel Jaromír Erben svým hororovým Vodníkem, který děsí čtenáře dodnes.

Jedním z příkladů je i vodník v drobné próze Vladislava Vančury **Nezábavná skutečnost**, kde hlavní postavu vytvořil strach obyvatel jedné vísky. Právě oni mu nejprve přiřkli hrůzostrašné atributy jako je „*netvorné zvíře, d'ábel rybího ocasu, příšera*“¹²⁹. Nakonec je ale zbaven veškerého nadpřirozena a je

¹²⁸ OTČENÁŠEK, Jaroslav. *Antropologie narativity - problematika české pohádky*. 2012, s. 108.

¹²⁹ VANČURA, Vladislav. *Amazonský proud. Dlouhý, Široký, Bystrozraký*. 2013, s. 16.

polidštěn. Stejně jako dítě dospívá a stále více se podobá člověku. „*Zamlada si vodník hrál s rybami, laskal žáby, býval čistý a zpola suchý z nezbednosti, jako děti, jež se mažou a máchají. Jsa jinochem, vyučil se obuvnictví. Dospěv, hotoví znamenité střevíce, nikoli již rudé.*“¹³⁰ Ani k řemeslu, které mu bylo mytologií přisouzeno již nevykonává: „*Vnadidlo líčí nerad, honby na děti v lázni se straní, topí z přinucení, vše, co páchne smyšlenkou, básní, nebo pověrou, je mu jazykem úředním.*“¹³¹ Stává se mrzoutem, který nevěří na pohádky, tedy i na svůj vlastní úděl, a nachází zalíbení v keramice. Své potomky straší lidmi, tak jako oni strašili děti jím. Jeho snem jsou putování za dálnými moderními městy.

V povídce **Příběh vodníka Pabla** od Eduarda Basse si vodník zachovává atributy, které mu přičly pohádky. Schraňuje rodinný servis, do kterého hromadí dušičky utopených lidí, stýká se s dalšími nadpřirozenými postavami, ale také se u něho projevují vlastnosti ryze lidské – touha po lásce, nespokojenost se svým údělem a opovrhování ostatním. „*Tot' se ví, krušno mu bylo, na dušičku po utopenci aby čekal celý lidský věk, než se někde nějaký ožralý muzikant zvrátí s basou do potoka, nebo nějaký sklář pašerák sklouzne z břehu a nevyhrabe se s nákladem. A jaká živnost, takové i povyražení. Kdepak tam v té drsnotě rusalka! Takhle meluzína, polednice nebo klekánice, to ano, ty tam byly jako na koni a za Pablem jako divé, to hned pane Pabl sem, pane Pabl tam, pote se projet na Jizerskej hřeben. Ale on nikdá nešel, byl na báby morous; necudy necudný, povídá jim, máme svý leta a tyhle řeči kvíčerou neslyším rád.*“¹³² Ale jeho záměr se mu nevyplatí a je osudem zbaven všech svých radostí a nakonec lituje, že si nevážil dobrého bydla. „*A tu je tedy dnešní a věru melancholická kapitola trudného života France Pabla, hastrmana z Pojizeří. Půjdete-li za velkého deště po Letenské pláni a dáte-li si pozor, možná, že uvidíte zeleného mužička nahoře na vrcholu věže, jak se přesune přes zábradlí na římsu a spokojeně čvachtá v dešti. Za sucha ho nebývá*

¹³⁰ VANČURA, Vladislav. *Amazonský proud. Dlouhý, Široký, Bystrozraký*. 2013, s. 16.

¹³¹ Tamtéž s. 17.

¹³² BASS, Eduard. *Pražské a jiné historie*. 2017, s. 7

vidět, skrčen v některém vlhkém koutě sní o nádherné svobodě pod Jizerským hřebenem a Slezskými Kameny. ¹³³

6.4 Čert

Postava čerta, nesoucí označení také jako d'ábel, belzebub, rohatý, rarah, pekelník nebo Lucifer, je typickou postavou pro české pohádkové prostředí. Ztělesňuje zlé síly v přírodě a společnosti. Funguje jako protipól Boha¹³⁴. Postupně se charakter postavy čerta mění a je vnímána stále více beze strachu a postupně je karikována až do podoby nekňuby. Má ustálenou podobu – tělesná konstituce se sice podobá lidské, ale má umouněnou černou kůži od pekelného ohně někdy zvířecky chlupatou, na hlavě rohy, často ocas a nohy mu končí kopyty.¹³⁵ Zjevuje se náhle, může být přivolán použitím tabuizovaného jména. *„Každý d'ábel velmi špatně snáší styk se svícenou vodou a veškerými dalšími křesťanskými symboly a vyhýbá se poutníkům, kostelům, vikářům... Čerti svádějí lidi ke hříchu, odnášejí je pak do pekla, škvaří je na věčném ohni nebo pod nimi topí v kotlích.* ¹³⁶

Postava čerta nebo démona je často skryta za postavu pokušitele, člověka, který je záhadný, má nestandardní zjev i chování. Tím je i postava Daimona/d'Hémona v Čapkově **Krakatitu**. Už jen jeho jméno je dábelké a Čapek jej využívá v obou podobách, aby ještě více podtrhl záhadnost tohoto muže. Také jeho popis i to, co se o něm čtenář postupně dovídá, je zvláštní: *„...člověk mongolského typu s fialovými pysky a krátkými černými vousy kolem...na tatarských očích má automobilové brýle, vypadá jako obrovský huňatý brouk...v prudkém světle reflektorů vypadá ve svém kožiše jako čert z dětské pohádky.* ¹³⁷ Některá jeho jednání působí někdy spíš ironicky či s nadsázkou. Čtenář si u něj nikdy není jist, jestli to, co říká myslí vážně. *„Já stojím na straně síly. Jsem starý, zkušený a bohatý; nepotřebuju nic, než aby se něco děla a řítilo směrem, který určuje člověk. Mé staré srdce se bude těšit tím, co bude provádět. Vymyslete si to nejkrásnější, nejsmělejší a nejrajčtější a uložte to světu právem své moci: ta*

¹³³ BASS, Eduard. *Pražské a jiné historie*. 2017, s. 10.

¹³⁴ Peklo je konstruováno jako protipól nebe.

¹³⁵ OTČENÁŠEK, Jaroslav. *Antropologie narativity - problematika české pohádky*. 2012, s. 92.

¹³⁶ OTČENÁŠEK, Jaroslav. *Antropologie narativity - problematika české pohádky*. 2012, s. 93.

¹³⁷ ČAPEK, Karel. *Krakatit: román*. 1966, s.152, 204, 206.

podívaná mne odmění za to, že vám sloužím. ... „Podejte mi ruku, Daimone“, děl Prokop pln podezření. „Ne, spálil bych Vás“, usmál se Daimon. „Mám starou, prastarou horečku. Co jsem chtěl říct? Ano, jediná možnost síly je násilí...““¹³⁸

Tato postava není jen pohádkovou, ale je také biblickým odkazem – pokušitel, který vede hlavního hrdinu na Horu pokušení, aby zde podstoupil zkoušku svého charakteru.

Stejně jako v předchozím v románu **Vyhnaní z ráje** d'ábel představuje pokušitele. I když tato postava působí značně nevěrohodně, vyvolá v mnoha postavách pokušení změnit svůj život podle svých snů, i když to po ně může znamenat i ztrátu duše. Baví se tím, že v lidech vyvolává po úpisu nejistotu, která vede k tomu, že si nabyté štěstí neužívají, ale naopak je stíhají výčitky svědomí. Jak sám tvrdí, hledá posledního spravedlivého, který by odolal jeho svodům, aby jej práce znovu začala bavit, aby měl s čím bojovat.

6.5 Kouzelný dědeček (pomocník, dárce)

Tuto postavu můžeme také často nazvat dárce, která předává hlavnímu hrdinovi předmět nebo dobrou radu, kterou nutně potřebuje pro zvládnutí svého úkolu. Zisk tohoto je často podmíněn zkouškou, kterou hlavní hrdina nevědomky a na základě svých kladných vlastností plní (pomoc v nouzi apod.). Někdy se kouzelný dědeček v příběhu nečekaně objeví, obdaruje hlavního hrdinu a zase zmizí. Jindy se vrací a obdarovává několikrát, nebo je použit pro reflexi hlavního hrdiny, když zklame, aby se navrátil ke svému úkolu.¹³⁹

Motiv kouzelného dědečka, který pomáhá hlavnímu hrdinovi nalezneme například v novele Karla Poláčka **Kouzelná šunka**, kde kouzelný dědeček, v tomto případě Pán Bůh, pomůže hlavnímu hrdinovi v nouzi za to, že se s ním rozdělí o poslední cigaretu. Typicky pohádkovým motivem je způsobem, jak se najednou zjeví a zase zmizí, za prokázané dobrodiní vyplní jedno přání, ale na druhou stranu je značně polidštěn a zmodernizován tím, že neočekává buchty, ale

¹³⁸ ČAPEK, Karel. *Krakatit: román*. 1966, s. 209.

¹³⁹ OTČENÁŠEK, Jaroslav. *Antropologie narativity - problematika české pohádky*. 2012, s. 74 – 75.

cigaretu. Také jeho slovník je prostý, spíše na čtenáře působí jako žebrák:¹⁴⁰ „*Mladej pane,“ promluvil ctihodný onen stařec, „nemají báčko? Já dneska neměl celej den šluka. Koukám a koukám, ale slavíka nikde nenalézám. Je to bída mezi lidem...!“ ... A když vykouřili, pravil ctihodný stařec velebně: „Vojtěše Cipro! Já tě chtěl zkoušeti, zdali máš srdce dobré. I uviděl jsem tvoje milosrdí a to nenechám bez odměny. Vyřkni sobě nějaké přání a já ti je splním, neboť jsem Pán Bůh.“*

Také v **Krakatitu** se v závěru knihy objevuje postava „pohádkového“ dědečka, který hlavnímu hrdinovi, jako nejvyšší autorita, shrnuje ideový smysl celého románu: „*Chtěl jsi se roztrhnout samou silou; s zůstaneš celý, a nespasíš svět ani jej nerozbiješ. Mnoho v tobě zůstane zavřeno jako v kameni oheň; tak dobrá, je to obětováno. Chtěl jsi dělat příliš veliké věci, a budeš dělat věci malé. Tak je to dobře.... Uděláš věci dobré lidem. Kdo myslí na nejvyšší, odvrátil oči od lidí. Za to jim budeš sloužit.*“¹⁴¹ Čapek moudrého a laskavého stařečka, který má na voze taženém koníkem celý svět a celý jej také zná, všechna místa i všechny lidi. Mukařovský tuto postavu nazývá dědeček-kukátkář.¹⁴² Můžeme se domnívat, že je zde protikladem Daimona (kontrast nebe a pekla).

Atributy kouzelného dědečka má také svatý Kryštof v **Posledním drožkáři**, který plní Šťádrovi hned tři přání. Chce mu tím ulehčit jeho těžký úděl v moderním světě. Jeho dary ovšem nepřinášejí jen radost, ale také starosti, závist, a dokonce usilování o život. Kouzelnou píšťalkou také obdaruje kouzelný dědeček, jak se později dovídáme svatý Petr, předka **Klapzubovy jedenáctky** v pohádce oregonského dědečka, ale ani zde dar není jednoznačně pozitivní, přinese bohatství, ale zároveň v dnešním světě plném klamu taková píšťalka nepřestává pískat. V závěru ji už ani není potřeba, protože se hlavní hrdina vrací domů smířen a zakládá rodinu.

Posledním kouzelným dárcem je Krakonoš v **Přišel z hor**, který představuje nejvyšší spravedlnost, obránce slabých a přinášející trest utiskujícím.

¹⁴⁰ POLÁČEK, Karel. *Kouzelná šunka*. 2013, s. 13.

¹⁴¹ ČAPEK, Karel. *Krakatit: román*. 1966, s. 241.

¹⁴² MUKAŘOVSKÝ, J. *O Karlu Čapkovi a jeho Krakatitu*. 1958, s. 328.

V tomto románu dostala postava pana Pošepného mnohem větší prostor, jeho přítomnost naruší klid jednoho horského městečka. Na rozdíl od předchozích se jen neobjeví na krátký okamžik, ale prostupuje celý děj. Také je do jisté míry více charakterizován, jako hezký starší pán mající zvláštní záliby a rozumějící si spíše s dětmi než s dospělými, ale zachovávající si svá tajemství.

Závěr

Hlavním cílem této diplomové práce bylo poukázat na skutečnost, že pohádkové motivy jsou přítomny i v literatuře, která je určena pro dospělé, i když každý z autorů těchto motivů využívá jinak a za jiným účelem. Někdo v nich hledá pobavení, jiný útěchu v nejtěžších chvílích, například vyrovnání se s válečnými traumaty.

Dospělý čtenář by se těchto motivů neměl stranit, ba naopak by jich měl vyhledávat pro to, aby v nich našel potřebné postoje pro svůj život, našel útěchu ve chvílích, kdy jeho situace se zdá být bezvýchodná. Pohádky přináší víru, že všechno dobře dopadne.

Pohádkové postavy mají v české literatuře poměrně hojné zastoupení, jelikož přinášejí do příběhu prvek nadpřirozena, kouzelná, který čtenáři připomene dětství a očekává archetypální jednání této postavy, tu ale autor často naruší, čímž čtenáře upoutá a přitáhne k dalšímu čtení.

Mnoho z nás velice rádo vzpomíná na chvíle dětství, na přívětivou dobu plnou pohádek, kdy dobro vždy zvítězilo nad zlem. V dospělosti se náš pohled na svět změnil, a dokonce se nám někdy zdá, že zlo má nad vším převahu. Proto stále hledáme útěchu v příbězích, které nám dodávají naději, že dobro ještě v lidech zůstalo. Velkou útěchou pro člověka mohou být příběhy ze světa dospělých, kde se prvky těchto krásných průvodců ještě najdou, ale musí být pozorný, protože dobro a pohádky mají často ve světě dospělých jen tichý hlásek.

Použitá literatura

Primární

- BASS, Eduard. *Klabzubova jedenáctka: Povídka pro kluky malé i velké* [online]. Praha: MKP, 2018 [cit. 2019-03-04]. ISBN 978-80-7587-746-8. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/37/75/31/klapzubova_jedenactka.pdf
- BASS, Eduard. *Malá skleněná gilotinka* [online]. Praha: MKP, 2017 [cit. 2019-02-25]. ISBN 978-80-7587-397-2. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/36/21/86/mala_sklenenena_gilotinka.pdf
- BASS, Eduard. *Pražské a jiné historie* [online]. Praha: MKP, 2017 [cit. 2019-02-25]. ISBN 978-80-7587-393-4. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/36/21/92/prazske_a_jine_historie.pdf
- ČAPEK, Karel. *Krakatit: román*. 1. vyd. v SNDK. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1966. 254 s. Klub mladých čtenářů.
- NEFF, Vladimír. *Poslední drožkář: groteskní pohádka*. V Praze: Československý čtenář, 1935. 209 s. Československý čtenář; sv. 1.
- NEFF, Vladimír. *Vyhnaní z ráje: román*. Praha: Fr. Borový, 1939. 221, [I] s. Žatva; Sv. 27.
- POLÁČEK, Karel. *Kouzelná šunka*. Vyd. ve Vyšehradu 1. Praha: Vyšehrad, 2013. 45 s. Harmonie; sv. 21. ISBN 978-80-7429-189-0.
- VANČURA, Vladislav. *Amazonský proud. Dlouhý, Široký, Bystrozraký*. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013. 114 s. E-knihovna. Dostupné také z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/79/96/21/amazonsky_proud_dlouhy_siroky_bystrozraky.pdf.
- VANČURA, Vladislav. *Tři řeky*. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013. 238 s. E-knihovna. Dostupné také z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/80/52/11/tri_reky.pdf.
- WEISS, Jan. *Přišel z hor*. 5. vyd., v Čs. spis. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1982. 293 s. Slunovrat. Malá řada; Sv. 52.

- WEISS, Jan. *Dům o tisíci patrech*. Vydání sedmé, v ČS třetí. Praha: Československý spisovatel, 1990. 253 stran. Slunovrat; svazek 65. ISBN 80-202-0182-3.

Sekundární

- BASS, Eduard. *Lidé z maringotek: Příběhy jedné noci*. 9. vyd., v Čs. spis. 4. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1966. 190, [2] s. Klíč; Sv. 61.
- BASS, Eduard. *Lidé z maringotek: příběhy jedné noci*. Vyd. 8., V SNKLU 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963. 238 s. Světová četba; sv. 314.
- BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2000. 335 s. Edice 21; sv. 14. ISBN 80-7106-290-1.
- BÍLÝ, Jan. *Co se stalo s Popelkou po svatbě: dvanáct konstelací pohádek a mýtů pro pokročilé dospělé*. 1. vyd. Praha: Synergie, 2012. 88 s. ISBN 978-80-7370-205-2.
- BURIÁNEK, F. *Karel Čapek*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1988. 299 s.
- ČAPEK, Karel. *Marsyas, čili, Na okraj literatury: 1919-1931*. 4. vyd., (v Čs. spis. 1.). Praha: Československý spisovatel, 1971. 185 s. Dílo bratří Čapků.
- ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1990. 187 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-00-00060-1.
- *Dějiny české literatury. III, Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961. 631 s. Práce ČSAV.
- DVOŘÁK, Karel a VODIČKA, Felix, ed. *Dějiny české literatury. II, Literatura národního obrození*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1960. 684, [2] s. Práce ČSAV.
- DVOŘÁK, Karel. *Soupis staročeských exempl = (Index exemplorum paleobohemicorum)*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1978. 177, [1] s. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica. Monographia; sv. 82/1978.
- FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. Překlad Kristina Černá a Jan Černý. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. 182 s. Spektrum; 5. ISBN 978-80-7367-489-2.

- HOFFMANN, Bohuslav. *Vladimír Neff*. Vydání první. V Praze: Československý spisovatel, 1982. 201 stran, 8 nečíslovaných stran obrazových příloh. Portréty spisovatelů.
- HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež: (ve srovnávacím žánrovém pohledu)*. 1. vyd. Praha: SPN, 1984. 245 s.
- HORÁLEK, Karel. *Folklór a světová literatura*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1979. 219 s.
- HRABÁK, Josef, ed. a HAVRÁNEK, Bohuslav, ed. *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957. 851 stran, 72 stran obrazových příloh. Práce Čs. akademie věd. Sekce jazyka a literatury.
- JANKOVIČ, Milan, PEŠAT, Zdeněk, ed. a VODIČKA, Felix, ed. *Struktura a smysl literárního díla: sborník studií k 75. narozeninám Jana Mukařovského*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1966. 227, [4] s.
- KARPATSKÝ, Dušan a KUDĚLKA, Viktor. *Malý labyrint literatury*. 3., dopl. vyd. Praha: Albatros, 2001. 671 s. Klub mladých čtenářů. ISBN 80-00-00972-2.
- KULHÁNEK, Jan. Pohádky v naší duši. In: *Doktorka.cz* [online]. 2002 [cit. 2017-10-29]. ISSN 1213-1903. Dostupné z: <http://psychologie.doktorka.cz/pohadky-nasi-dusi-vyvojove/>
- KUNC, Jaroslav. *Slovník soudobých českých spisovatelů: krásné písemnictví v letech 1918-45*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1945-1946. 2 sv. (1016 s., [96] s. obr. příl.).
- LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 1078 s. Česká historie; sv. 4. ISBN 80-7106-619-2.
- LUKEŠ, E. Doslov. In: VANČURA, V. *Tři řeky*. Vyd. 9., v ČS 3. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 263 – 274.
- MACHALA, Lubomír et al. *Panorama české literatury*. Vydání první. Praha: Knižní klub, 2015. 2 svazky (607; 303 stran). Universum. ISBN 978-80-242-4818-9.

- MALEVIČ, Oleg Michajlovič, HAMAN, Aleš, ed. a KOPÁČ, Radim, ed. *V perspektivě desetiletí*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 399 s. ISBN 978-80-246-2844-8.
- MOCNÁ, Dagmar a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. 699 s. ISBN 80-7185-669-X.
- MUKAŘOVSKÝ, J. O Karlu Čapkovi a jeho Krakatitu. In: ČAPEK, K. *Krakatit*. Vyd. 13., v NK 1. Praha: SNKLHU, 1958, s. 307-331.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. 714 s. ISBN 80-85865-48-3.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. 714 s. ISBN 80-85865-48-3.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan, ČERVENKA, Miroslav, ed. a JANKOVIČ, Milan, ed. *Studie. (II)*. 2., brož. vyd. Brno: Host, 2007. 598 s. Strukturalistická knihovna; sv. 5. ISBN 978-80-7294-241-1.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan. Vančurovy prózy z doby mladosti. In: VANČURA, Vladislav. *Amazonský proud; Dlouhý, Široký, Bystrozraký*. 2. vyd., v Čs. spis. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1959. 185, [3] s. Vančura, Vladislav: Spisy; sv. 15.
- NIKOL'SKIJ, Sergej Vasil'jevič. *Fantastika a satira v díle Karla Čapka*. Překlad Milan Hrala. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1978. 328 s.
- OTČENÁŠEK, Jaroslav. *Antropologie narativity - problematika české pohádky*. Vyd. 1. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2012. 328 s. ISBN 978-80-87112-67-0.
- PAPOUŠEK, Vladimír a kol. *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905-1923*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010. 627 s. ISBN 978-80-200-1792-5.
- POHORSKÝ, Miloš. K třem řekám Vladislava Vančury. In: VANČURA, Vladislav. *Tři řeky*. Praha: Československý spisovatel, 1959, s. 321-335.

- PROPP, Vladimír Jakovlevič a ŠMAHELOVÁ, Hana, ed. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Vyd. tohoto souboru 2. Jinočany: H & H, 2008. 343 s. ISBN 978-80-7319-085-9.
- SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. V Brně: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998. 183 s. ISBN 80-85010-06-2.
- STAŇKOVÁ, Lucie. *Pohádky a jejich vliv na psychický vývoj dítěte*. [online]. c. 2011 [cit.2017-10-24]. Dostupné na WWW: <http://www.zkola.cz/zkedu/pedagogictipracovnici/kabinetpro1stupenzsamate-rskeskoly/clanky/34380.aspx>
- STEIN, Murray, ed. a CORBETT, Lionel, ed. *Příběhy duše: moderní jungiánský výklad pohádek*. Vyd. 1. Brno: Emitos, 2006-2007. 3 sv. ISBN 80-903715-0-7.
- SVOZIL, Bohumil. *Česká literatura ve zkratce: období od 9. století po konec 20. století*. 2., dopracované vyd., Jako celek vyd. 1. Praha: Brána, 2013. 709 s. ISBN 978-80-7243-650-7.
- ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny: literární adaptace lidových pohádek*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1989. 232 s.
- ŠŤASTNÝ, Radko. *Čeští spisovatelé deseti století*. Vyd. 2., dopl. a přeprac., V HQ Kontakt vyd. 1. Praha: HQ Kontakt, 2001. 503 s. ISBN 80-903071-0-8.
- TOLKIEN, J. R. R. *Netvoři a kritikové a jiné eseje*. Vyd. v tomto souboru 1. Praha: Argo, 2006. 266 s. ISBN 80-7203-788-9.
- TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. Vyd. 1. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1992. 98 s. ISBN 80-7040-055-2.
- VAŘEJKOVÁ, Věra. *Česká autorská pohádka*. Brno: CERM, 1998. 16 s. Literatura; LZ 48. ISBN 80-7204-092-8.
- VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2., rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. 465 s.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Mgr. Lucie Pekárková
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček
Rok obhajoby:	2019

Název práce:	Pohádkové náměty v české literární tvorbě pro dospělé v první polovině 20. století
Název v angličtině:	Fairytales motives in the Czech literary production for adults in the 1st half of the 20th century
Anotace práce:	Diplomová práce s názvem „Pohádkové náměty v české literární tvorbě pro dospělé v 1. polovině 20. století“ je založena na rozboru konkrétních literárních textů a jejich interpretaci, která se zaměřuje na výskyt a význam vybraných pohádkových postav a jejich proměny v kontextu próz využívajících pohádkové motivy. Zároveň se zabývá motivací autorů k užití pohádky jako východiska ke konkrétním dílům.
Klíčová slova:	Pohádkové motivy, próza, literatura 1. poloviny 20. století, tvorba pro dospělé.
Anotace v angličtině:	This diploma thesis entitled “Fairytales motives in the Czech literary production for adults in the 1st half of the 20th century” is based on the analysis of definite literary texts and their interpretation, which focuses on the occurrence and importance of selected fairytales characters and their changes in the context of prose using fairytales motives. At the same time it deals with the motivation of authors to use fairy tales as a starting point for certain works.
Klíčová slova v angličtině:	Fairytales motives, prose, literature of the first half of the 20th century, production for adults.

Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	70 stran
Jazyk práce:	Čeština